

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового контролю та аудиту**

БОДЗІНСЬКА Світлана Олексіївна

**АУДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ:
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА (НА ПРИКЛАДІ КРАЇНИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)**

спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»
освітня програма – Аудит та державний фінансовий контроль
освітній ступінь – магістр

Науковий керівник:
д.е.н., професор М. Р. Лучко

Тернопіль-2023

Список умовних позначень

MCA – міжнародні стандарти аудиту

IDW – Institut der Wirtschaftsprüfer (Інститут присяжних аудиторів)

WPO – Wirtschaftsprüferordnung (Закон про державного бухгалтера)

ПДВ – податок на додану вартість

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. Сучасний стан та історія виникнення аудиторської діяльності на території Європейського Союзу	7
1.1 Історичні аспекти розвитку аудиторської діяльності в світі	7
1.2 Законодавче регулювання аудиторської діяльності на території ЄС	15
1.3 Європейський ринок аудиторських послуг	21
Висновки до розділу 1	27
Розділ 2. Загальна характеристика та організація аудиторської діяльності в Німеччині	28
2.1 Сучасний стан аудиторської діяльності в Німеччині	28
2.2 Нормативно-правове регулювання аудиторської діяльності в Німеччині	37
2.3 Професійні організації Німеччини	44
Висновки до розділу 2	50
Розділ 3. Організаційно-методичні особливості аудиторської діяльності	51
3.1 Сертифікація професії аудитора та аудиторської діяльності	51
3.2 Методика аудиту фінансової звітності	58
Висновки до розділу 3	66
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність теми. Аудиторська діяльність стає все більш важливою у сучасних умовах, оскільки вона гарантує об'єктивну оцінку облікової та звітної інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства. Це важливо через інтерес користувачів інформації до достовірності даних про досліджувані об'єкти. Незалежний аудитор відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки його оцінка лягає в основу управлінських рішень користувачів інформації стосовно господарської діяльності суб'єктів господарювання.

Аудит як елемент економічного контролю відкриває нові перспективи для підприємницької діяльності, оцінює її ефективність і відповідність законодавству та нормативно-правовим актам. Він також аналізує організацію господарських процесів, планування, збереження фінансових ресурсів, дотримання технічної та трудової дисципліни, а також достовірність фіксації господарсько-фінансових операцій у бухгалтерському обліку та звітності на рівні окремого підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є здійснення дослідження організації та методики аудиторської діяльності в Європейському Союзі.

Для виконання поставленої мети визначено перелік завдань, що дозволять її реалізувати, а саме:

- дослідити еволюцію розвитку аудиторської діяльності в світі;
- дослідити історичне формування законодавства стосовно аудиторської діяльності в ЄС;
- охарактеризувати європейський ринок аудиторських послуг;
- проаналізувати сучасний стан аудиторської діяльності в Німеччині;
- охарактеризувати нормативно-правове регулювання аудиторської діяльності в Німеччині;
- дослідити перелік та умови діяльності професійних організацій в Німеччині;

- визначити перелік вимог для отримання професії аудитор;
- дослідити методику аудиту фінансової звітності в Німеччині.

Об'єктом дослідження є організація та методика аудиторської діяльності в Європейському Союзі загалом і Німеччині зокрема.

Предметом дослідження є організація та методика аудиторської діяльності в Європейському Союзі загалом і Німеччині зокрема.

Методи дослідження. В ході дослідження використано загальнонаукові методи дослідження, а саме опис, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація та інші.

Наукова новизна отриманих результатів після проведення дослідження формується рядом висновків:

- досліджено еволюцію розвитку аудиторської діяльності та виокремлено і охарактеризовано чотири етапи становлення;
- виокремлено послідовність формування законодавства стосовно аудиторської діяльності в ЄС;
- досліджено особливості європейського ринку аудиторських послуг, виокремлено країни з професійними об'єднаннями аудиторів і наявністю системи контролю якості за наданням послуг аудиту;
- сформовано діаграму показників доходу в галузі обліку, документоведення та аудиту в ЄС загалом та Німеччині зокрема;
- охарактеризовано основний закон, що регулює аудиторську діяльність в Німеччині;
- досліджено особливості роботи Аудиторської палати та Інституту державних аудиторів Німеччини;
- подано перелік вимог для отримання професії аудитор та охарактеризовано ряд їх особливостей;
- досліджено особливості та складові методики аудиту фінансової звітності.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати у цій кваліфікаційній роботі є придатними для практичного використання.

Апробація результатів дипломної роботи. За результатами випускної кваліфікаційної роботи опубліковано дві статті в збірнику наукових праць кафедри фінансового контролю та аудиту Західноукраїнського національного університету.

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Розділ 1. Сучасний стан та історія виникнення аудиторської діяльності на території Європейського Союзу

1.1. Історичні аспекти розвитку аудиторської діяльності в світі

Аудиторська діяльність в країнах з високорозвиненою економікою пройшла значний шлях еволюції. Термін «аудит» веде своє походження від латинського слова «audio», що означає «слухати», а «auditor» перекладається як «слухач» або «учень». Таким чином, аудит виник як процес, в якому здійснювалася перевірка фінансових звітів, після чого вони представлялися для ознайомлення власникам бізнесу.

Історичний огляд аудиту вказує на його багатовікову історію, що бере початок з перших форм обліку та необхідності контролю за економічними операціями. В епоху Середньовіччя в Європі, коли освічених людей було небагато, аудитори були чиновниками, в обов'язки яких входило прослуховування звітів керівників, щоб запобігати шахрайству і виявляти неправдиву інформацію [38, с. 91].

Далі, розвиток аудиту був підсилений необхідністю розділення функцій та інтересів між власниками та менеджерами, що призвело до створення спеціалізованого керівництва на підприємствах. Власники, зацікавлені в максимізації прибутків, призначали контролерів для «прослуховування» звітів керівництва, що наймалося, щоб забезпечити чесність і прозорість в управлінні їхніми активами [32, с. 371].

Історичні дані свідчать, що концепція аудиту як методу фінансового нагляду зародилася у Китаї близько 700 років до нашої ери, коли було створено посаду Верховного аудитора. Він відповідав за забезпечення доброчесності урядових службовців, що мали доступ до державної скарбниці.

Археологічні знахідки також підтверджують, що в період з 3400 по 2980 рр. до н.е., в Стародавньому Єгипті кожні два роки проводили перевірку

майнового стану. На рисунку 1.1 подано періоди перших згадок про аудиторську діяльність.

Рис. 1.1 Період перших згадок про аудиторську діяльність [57, с. 38]

Докази існування аудиту в третьому тисячолітті до нашої ери також знаходимо у таких рабовласницьких суспільствах, як Афіни, Вавилон і Рим. У давній Греції та Римі розвинувся приватний сектор економічного контролю, тоді як у Вавилоні, Єгипті та Китаї особливий акцент робився на державний нагляд.

До першого століття до нашої ери в Греції фінансовий контроль здійснювали куратори. Вони працювали разом з прокураторами, які були представниками в провінціях, відповідали за державні доходи, а також

квесторами – офіційними особами, задіяними в фінансовій та судовій системах, які також займалися запобіганням злочинів.

В давнину була практика розмежування двох професій - «бухгалтера» і «аудитора», кожна з яких виконувала свої специфічні завдання. Бухгалтер займався веденням обліку, тоді як аудитор перевіряв фінансові записи, виступаючи в ролі контролера.

Синтез цих двох професій в єдину - бухгалтера-аудитора - відбувся в 19 столітті. Ця спеціалізація стала затребуваною в акціонерних компаніях, де акціонери, кредитори та податкові органи потребували впевненості у достовірності фінансової інформації, зазначеної в звітах. Це призвело до необхідності залучення незалежних фахівців, здатних надати об'єктивну оцінку фінансового стану організацій. Аудитори виконали цю роль, ставши своєрідними посередниками в економічних відносинах між різними сторонами.

Існує загальноприйнята точка зору серед дослідників, що професія аудитора зародилася в Англії. Одними з найдавніших записів, що свідчать про аудит, є документи, що збереглися з 1130 року в архівах казначейств Англії та Шотландії. У XVI столітті законодавчий контроль над обліковими книгами був впроваджений у багатьох країнах, що свідчить про міжнародне визнання важливості аудиту [37, с.56].

В 1285 році в Англії король Едвард I видав перший нормативний документ, що встановлював правила для аудиторської діяльності. За цим законом аудиторам, які на той час були не тільки довіреними службовцями сеньйорів, а й представниками певних категорій державних службовців, надавалися особливі державні привілеї. У XIV столітті були сформульовані кваліфікаційні вимоги до аудиторів, включаючи обережність, чесність та професійні знання.

Визначним періодом для розвитку аудиту стало часи процвітання міст-держав Італії, де практика аудиту існувала як на державному, так і на приватному рівні. Італійські торговці наймали аудиторів для перевірки звітів

капітанів, що поверталися із заморських подорожей з товаром. Метою таких аудитів було запобігання зловживань і крадіжок на борту кораблів. Документи з міста Піза в 1394 році підтверджують, що аудит також використовувався для виявлення можливих розтрат або крадіжок з боку державних чиновників. Головним критерієм при аудиті була точність, яка дозволяла виявляти невідповідності та помилки в обліку.

На рисунку 1.2 показано другий період розвитку аудиторської діяльності.

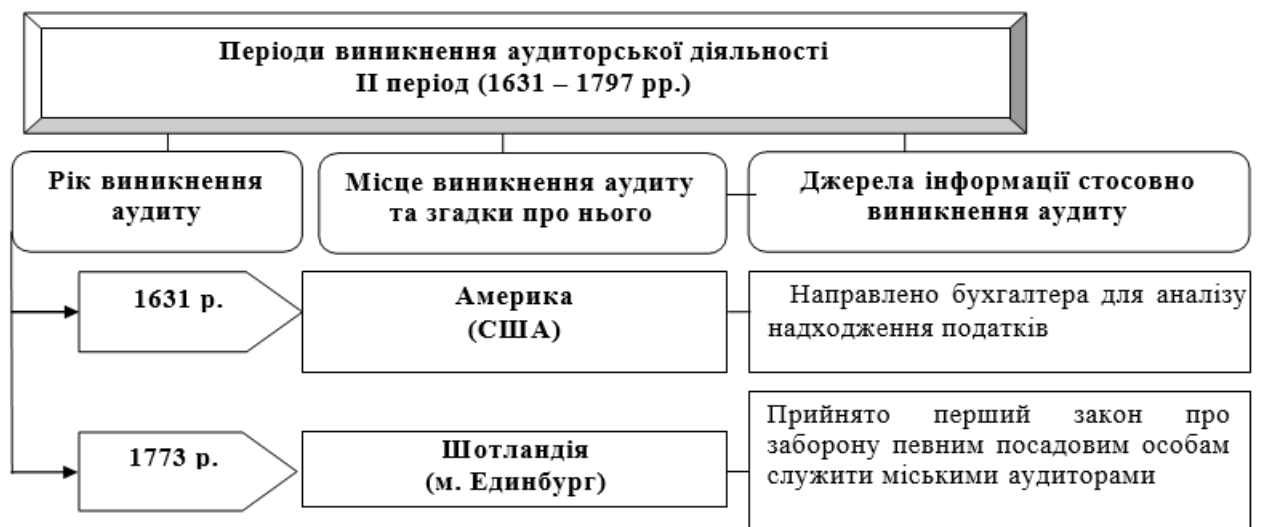

Рис. 1.2. Другий період розвитку аудиту

Перша відома бухгалтерська інспекція в Америці мала місце в 1631 році, коли бухгалтера з Голландії було відряджено до міста Плімут, Масачусетс, для перевірки збору податків з колонії [57, с. 38].

З розвитком акціонерних суспільств у середині XIX століття і змінами в податковій системі, в Сполучених Штатах значно зросла потреба в детальному податковому регулюванні, що, у свою чергу, посилювало значення аудиторської професії. Цей імпульс був зумовлений швидким розвитком залізниць, збільшенням кількості страхових компаній, банків та інших акціонерних товариств. Інвестори та інші зацікавлені сторони стали вимагати більш детальної інформації у річних звітах, а також публічного доступу до цих документів та висновків аудиторів для обґрунтованих інвестиційних рішень. До кінця XIX століття аудитори, які регулярно подорожували

країною, вже інспектували численні транспортні відділення з метою перевірки якості управління майном та звітністю.

У XVIII столітті було розпочато створення спеціалізованих довідників, що містили дані про кваліфікованих бухгалтерів. Перші згадки про такі публікації датуються 1773 роком, коли в Единбурзі було офіційно визнано сім присяжних бухгалтерів. Вже наприкінці XVII століття у Шотландії був прийнятий закон, який забороняв певним урядовим службовцям займати посаду міського аудитора.

На рисунку 1.3. подано третій період розвитку аудиту. Перший спеціалізований довідник аудиторів міста Единбург був опублікований у 1805 році і включав імена 17 аудиторів. Ці фахівці згодом утворили своє професійне об'єднання. У 1854 році в Единбурзі була заснована Асоціація бухгалтерів, яка стала професійним домом для бухгалтерів-аудиторів. Офіційною датою народження зовнішнього аудиту у його сучасному розумінні вважається 26 жовтня 1854 року, коли Асоціації бухгалтерів Единбургу було надано королівський статус, а її члени отримали титул «привілейованих бухгалтерів». Таким чином, Шотландія вважається місцем юридичного зародження аудиту. В Англії Інститут присяжних бухгалтерів був створений у 1880 році, і до 1983 року він нараховував вже 76 тисяч членів.

Протягом XVII-XIX століть фінансові кризи спричиняли зростання кількості неплатоспроможних компаній, що, у свою чергу, підвищувало потребу в кваліфікованих бухгалтерах-експертах, здатних захистити інтереси громадськості. Ця ситуація спонукала до розробки нових методик в області бухгалтерського обліку та аудиту. Основним акцентом стали права власності на активи та точність відображення доходів та витрат. Аудит перетворився з простого процесу «прослуховування» в глибокий аналіз документів та перевірку інформації про бізнес-операції. Надійність фінансової звітності стала ключовим елементом аудиторських перевірок.

Подальший розвиток аудиторської професії відбувся завдяки прийняттю нормативних актів у Великобританії в 1844 році, які зобов'язували компанії щороку запрошувати незалежних бухгалтерів (аудиторів) для аудиту їх фінансової звітності та доповіді перед акціонерами. Великобританія отже визнана як місце витоків аудиторського законодавства.

Рис. 1.3. Третій період розвитку аудиту

До кінця XIX століття аудит розвинувся в повноцінну професійну дисципліну. У 1887 році в Сполучених Штатах було введено законодавство, що встановлює обов'язковість аудиту. Вже у 1886 році в Нью-Йорку законодавчий орган прийняв норми, що контролюють аудиторську діяльність, а наступного року була заснована професійна асоціація аудиторів. Сьогодні майже всі країни з розвиненою ринковою економікою мають встановлені правові та організаційні основи для функціонування інституту аудиту [27, с. 15].

Спочатку не існувало уніфікованого зразка аудиторського звіту, що призводило до помилок та непорозумінь через різноманіття форм. У 1917 році в США були розпочаті спроби стандартизації аудиторського висновку, і того ж року було прийнято перший стандартний висновок. Рисунок 1.4 відображає четвертий період розвитку аудиту в світі.

Рис. 1.4. Четвертий період розвитку аудиту

Формування аудиту як професії було відповіддю на економічні зміни, де відбувся розподіл ролей між власниками підприємств, управлінцями та кредиторами. Ця динаміка вимагала точного бухгалтерського обліку та ефективного управління компанією. Аудитори, як експерти, надавали звіти про достовірність і об'єктивність фінансової інформації, оцінюючи стабільність підприємства на майбутнє [5, с. 209].

В період великої економічної кризи 1929-1933 років, який був ознаменований масовими банкрутствами компаній, виникла необхідність у вдосконаленні процедур затвердження фінансових звітів і балансів компаній з боку аудиторів. В результаті, попит на аудиторські послуги суттєво зріс, а вимоги до якості та обов'язковості аудиторської перевірки стали більш строгими. Коли криза спала, у багатьох країнах було встановлено правила, що вимагають розширення інформації в річних звітах і забезпечують обов'язковість їх публікації разом з аудиторськими висновками. Аудит став

ефективним інструментом протидії шахрайству, забезпечуючи достовірність фінансових операцій та їх належне відображення у фінансовій звітності. Він здійснював захист інтересів як окремих підприємців, так і економіки в цілому.

З 1933 по 1940 роки аудит переживав еволюцію під впливом Нью-Йоркської фондової біржі та численних урядових інституцій США, які внесли різноманітність у підходи до визначення його завдань. Спочатку домінувала думка, що основна мета аудиту - виявлення помилок. Однак до кінця цього періоду погляди змістились до розуміння, що аудиторам слід звертати увагу не тільки на помилки, а й на аналіз ефективності бізнес-операцій, пропонуючи шляхи їх оптимізації [41, с. 186].

До 1960-х років аудит розвивався без істотних змін у своїх методах та завданнях. Головна увага продовжувала зосереджуватися на підтвердженні достовірності фінансової звітності, яка піддавалася аналізу. Багато технічних процедур аудиту були розроблені з метою ідентифікації можливих викривлень у звітності [44, с. 48].

У 1941 році було створено Американський інститут внутрішнього аудиту, який об'єднав професіоналів цієї сфери. У великих та середніх компаніях з'явилися власні відділи внутрішнього аудиту, які відігравали роль внутрішньогосподарського та відомчого контролю. У 1948 році Американський інститут бухгалтерів встановив «Загальноприйняті стандарти аудиту», а Інститут внутрішніх ревізорів опублікував «Зобов'язання внутрішнього аудитора», що сприяло зміні орієнтації зовнішнього аудиту. Аудиторські компанії почали надавати більше консультаційних послуг, ніж займатися безпосередніми перевітками, переходячи до так званого «системно-орієнтованого» аудиту, який дозволяв контролювати загальну систему операцій.

У країнах з розвиненою ринковою економікою існує громадський інститут аудиту, що має свій правовий статус [58]. У європейських країнах та США відносини між державними структурами та аудиторськими

організаціями відрізняються. У США та Великобританії аудиторські організації є незалежними і самостійно займаються підготовкою та сертифікацією аудиторів, а також контролюють їхню діяльність. Натомість у багатьох європейських країнах аудиторську діяльність регулюють урядові установи [37, с. 56].

Розвиток аудиторської діяльності до 60-х років минулого століття створив значне підґрунтя для сучасної методики здійснення діяльності, а ряд законів у європейських країнах датуються саме тими роками знайшовши незначну видозміну у сучасності.

1.2. Законодавче регулювання аудиторської діяльності на території ЄС

Європейський Союз – це об'єднання 27 країн, згуртованих спільними цінностями демократії та людського розвитку, яке ставить за мету забезпечення миру, стабільності та загального добробуту. Понад 470 мільйонів осіб з різноманітними культурними, етнічними та релігійними, економічними та соціальними ідентичностями є населенням Європейського Союзу. З півстоліттям історії, ЄС зріс до могутньої сутності, яка має значний вплив на світову арену, ставши лідером у багатьох аспектах, включаючи політику, економіку та культуру. Він представляє собою інтегрований простір для економічних, соціальних та інформаційних обмінів.

Тематика регулювання аудиторської практики в державах Європейського Союзу набуває особливого значення у контексті інтеграції України до ЄС, що привертає постійний інтерес вчених. Серед дослідників, які активно вивчають цю сферу, можна виділити таких авторитетних фахівців, як О. Смірнова, В. Сопко, В. Рудницький, В. Пантелєєв, В. Савченко, О. Скаско та інших, їхні роботи [56; 44; 50] вносять значний вклад у розвиток знань у цій галузі. Аналіз та узагальнення законодавства ЄС у

сфері аудиту є не лише актуальним, але й необхідним для розуміння напрямів розвитку вітчизняної аудиторської системи.

В історії європейського аудиту, першим значним нормативним актом, який займався встановленням правил аудиторської діяльності, стала Восьма Директива Ради Європейського Співтовариства (84/253/EU), датована 10 квітня 1984 року. Цей документ задавав основи для призначення аудиторів, які мали право виконувати обов'язкові перевірки фінансової звітності у державах ЄС, включно з нормами професійної етики та державної реєстрації аудиторських осіб [44]. Проте, з плином часу та змінами в аудиторській практиці, виявилось, що положення Восьмої Директиви потребують оновлення. Це призвело до глибокого перегляду регулювання аудиту з боку Європейського Співтовариства у 1996 році. Кульмінацією цього процесу стало прийняття Директиви 2006/43/EU від 17 травня 2006 року Європейським Парламентом та Радою, яка стосується аудиту річної та консолідованої фінансової звітності [29].

На додаток до Директиви 2006/43/EU, діють також попередні рекомендації Єврокомісії, які встановлюють основні стандарти в аудиторській діяльності:

1. Рекомендації Єврокомісії, від 15 листопада 2000 року (2001/256/EU), визначають мінімальні вимоги до якості аудиторських перевірок, що проводяться кваліфікованими аудиторами.

2. Рекомендація Єврокомісії, від 16 травня 2002 року (2002/590/EU), окреслює основні принципи незалежності аудиторів у ЄС, які є ключовими для забезпечення об'єктивності та непристрасності аудиторських висновків [12].

Ці Рекомендації Єврокомісії надають більш глибокий огляд певних аспектів, ніж відповідні директивні положення, проте вони не мають такої ж юридичної сили, тому їх дотримання країнами ЄС не є строго обов'язковим. Окрім того, регулярно виходять дискусійні матеріали, які висвітлюють важливі питання, такі як вплив аудиту на суспільство, забезпечення якості

аудиторських робіт та незалежність аудиторів. Директива 2006/43/EU, яка є комплексним законодавчим документом [29], регламентує аудиторську діяльність в ЄС з метою збільшення прозорості фінансової звітності, сприяє підвищенню якості аудиту та його релевантності. До того часу, поки Єврокомісія не ухвалить міжнародний аудиторський стандарт з певної проблеми, держави-члени мають право користуватися своїми національними стандартами [44].

У 2010 році Єврокомісія випустила «Зелену Книгу» (GREEN PAPER «Audit Policy: Lessons from the Crisis»), яка була відкрита для громадського діалогу. У цьому документі було піднято низку важливих питань, зокрема, роль аудиту у сучасній економіці, взаємодію аудиторів з акціонерами, застосування Міжнародних стандартів аудиту, забезпечення якості аудиту, незалежність аудиторських служб, впровадження системи громадського контролю, міжнародну співпрацю, а також умови роботи аудиторських компаній, особливо тих, що класифікуються як малі та середні підприємства. Ця концептуальна платформа стала фундаментом для розробки нових рекомендацій щодо регулювання аудиту суб'єктів, які представляють загальний громадський інтерес, і згодом сприяла розгляду можливостей оновлення Директиви 2006/43/EU.

Внаслідок розвитку подій, у 2014 році Європейський Парламент та Рада прийняли нову Директиву 2014/56/EU від 16 квітня 2014 року, яка внесла поправки до Директиви 2006/43/EU щодо аудиту річних звітів та консолідованих звітів [31]. Разом з цим, було введено Регуляторний акт 537/2014 від того ж дня, який встановлює конкретні вимоги для аудиту суб'єктів публічного інтересу та скасовує рішення Комісії 2005/909/EU. Ці нормативні акти запроваджують більш суворі критерії, зокрема відносно аудиторських винагород, обмеження на надання інших послуг суб'єктами аудиторської діяльності, засад незалежності аудиторів, контролю за якістю їх роботи, забезпечення прозорості функціонування аудиторських організацій, а

також зовнішнього нагляду за якістю, який здійснюється компетентними органами.

Організаційні особливості аудиторської діяльності у світовому масштабі залежать від рівня урядового регулювання та нагляду за діяльністю аудиторських компаній. Важливо відмітити, що законодавство країн Європейського Союзу передбачає класифікацію підприємств за їхнім розміром. Аналіз світових та європейських методик показує наявність двох основних напрямів у структуруванні та управлінні аудиторською сферою: державного регулювання та професійного самоврядування. Відповідно до цього, в Європі ефективно діють різні системи організації аудиту, зокрема державне управління, саморегулювання професійної спільноти та їх комбіновані варіанти.

У таблиці 1.1 подано класифікацію європейських бізнес-структур на малі, середні й великі. Класифікація компаній як великих, малих і середніх базується на критеріях, таких як сума активів за балансом, річний обіг та середня чисельність працюючих протягом фінансового року, оскільки ці показники зазвичай забезпечують достовірну інформацію про розміри бізнесу [54, с. 190]. У той же час, якщо холдингова компанія не проводить консолідовану звітність для своєї групи, ЄС дозволяє кожній країні-члену самостійно приймати рішення про вжиття заходів, які можуть класифікувати таке підприємство як більше, використовуючи консолідовані чи агреговані дані для визначення його категорії.

Коли держава-член вирішує застосувати виключення для дуже маленьких компаній, таких як мікропідприємства, вони також повинні бути класифіковані згідно з тими ж балансовими сумами, оборотом та середнім числом працівників. Національне законодавство не повинно вводити додаткові категорії для середніх та великих підприємств, якщо на середні підприємства розповсюджуються такі ж правила, що й на великі [56].

Мікропідприємства в країнах ЄС часто зіштовхуються з труднощами у виконанні регулятивних вимог через обмеження своїх ресурсів, оскільки це

може зажадати значних зусиль та витрат. Відсутність спеціалізованих правил для таких компаній призводить до того, що на них поширюються норми, призначені для більших малих підприємств, що накладає на них непропорційно велике адміністративне навантаження. У зв'язку з цим, держави-члени мають право звільнити мікропідприємства від деяких вимог, які можуть стати для них обтяжливими.

Таблиця 1.1

Класифікація бізнес-структур ЄС [55, с. 28]

№ з/п	Категорії компаній та груп	Основні критерії:			Характеристика
		Сума балансу	Чистий оборот	Середня чисельність працівників	
1.	Мікро-підприємства	350 000 євро	700 000 євро	10	
2.	Малі підприємства	4 000 000 євро	8 000 000 євро	50	Підприємства, які на звітну дату не виходять за межі двох з трьох наведених критеріїв
3.	Середні підприємства	20 000 000 євро	40 000 000 євро	250	Підприємства, які не є мікропідприємствами чи малими підприємствами, і які на звітну дату не виходять за межі двох з трьох наведених критеріїв
4.	Великі підприємства	20 000 000 євро	40 000 000 євро	250	Підприємства, які на звітну дату виходять за межі двох з трьох наведених критеріїв
5.	Малі групи	4 000 000 євро	8 000 000 євро	50	Групи, що складаються з материнської компанії та дочірніх підприємств, які включаються у консолідацію та які, на консолідованій основі, на звітну дату материнської компанії не виходять за межі принаймні двох з трьох наведених критеріїв
6.	Середні групи	20 000 000 євро	40 000 000 євро	250	Групи, які не є малими групами, складаються з материнської компанії та дочірніх підприємств, які включаються у консолідацію та які, на консолідованій основі, на звітну дату материнської компанії не виходять за межі принаймні двох з трьох наведених критеріїв
7.	Великі групи	20 000 000 євро	40 000 000 євро	259	Групи, що складаються з материнської компанії та дочірніх підприємств, які включаються у консолідацію, та які, на консолідованій основі, на звітну дату материнської компанії виходять за межі принаймні двох з трьох наведених критеріїв

Країни ЄС мають право звільняти малі компанії від необхідності створювати управлінські звіти, якщо ці компанії включать до своїх

фінансових звітів інформацію про купівлю власних акцій, як це описано в статті 24 Директиви 2012/30/EU від 25 жовтня 2012 року. Ця директива гармонізує гарантії для компаній, як визначено в частині 2 статті 54 Договору про функціонування Європейського Союзу, з метою забезпечення однакових умов для створення акціонерних товариств та для захисту та зміни їх капіталів [30].

Також, країни ЄС відповідають за забезпечення аудиту фінансових звітів для підприємств, які мають суспільне значення, а також середніх та великих підприємств, який має виконуватися кваліфікованими аудитором або аудиторськими фірмами з ліцензією, наданою відповідними країнами-членами відповідно до Директиви 2006/43/EU [29].

Звіт аудитора містить кілька ключових розділів:

- у вступі визначаються фінансові звіти, які піддаються аудиторській перевірці, а також описується концептуальна база, на якій базується фінансова звітність;
- розділ про обсяг аудиту містить інформацію про аудиторські стандарти, які застосовувалися під час проведення перевірки;
- в аудиторському висновку викладається оцінка аудитора щодо точності та справедливості річної фінансової звітності підприємства відповідно до застосованих стандартів. Висновок може бути позитивним, умовно позитивним або негативним, залежно від того, наскільки фінансова звітність відповідає законодавчим нормам та стандартам.

В ситуаціях, коли аудитор не може виступити з аудиторським висновком у ході зобов'язаного аудиту, звіт має містити обґрунтування відмови від висловлення такого висновку. Аудитор ставить свій підпис та дату на звіті. У випадку, коли аудит проводиться аудиторською фірмою, звіт має бути підписаний принаймні одним аудитором, який представляє цю фірму. Існують виняткові обставини, за яких держави-члени можуть дозволити не розкривати прізвища підписантів аудиторського звіту, якщо таке розкриття становить суттєву загрозу особистій безпеці. Однак, імена

підписантів повинні бути відомі відповідним регуляторним органам. Дані про висновок та звіт, згідно з підпунктом статті 34 (1) Директиви 2013/34/EU Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року, які стосуються річної та консолідованої фінансової звітності певних підприємств доцільно досліджувати в контексті окремих видів підприємств та історичних особливостей країн.

1.3. Європейський ринок аудиторських послуг

Аудиторська діяльність в країнах Європейського Союзу хоча і відповідає єдиним нормам та законодавчо визначеним правилам, проте у кожній країні вона має національні особливості. Це обумовлено історичним фактором, який проявляється у особливостях та складі фінансової звітності, ментальностях, національних стандартах та принципах ведення обліку. Великий вплив на організацію та методику аудиторської діяльності в європейських країнах є професійні організації та об'єднання, які чинять прямий чи опосередкований вплив.

У таблиці 1.2 подано характеристики ключових факторів формування аудиторської діяльності в ряді Європейських країн. Ключовими факторами на думку І. Сисоевої [55] визначено обов'язковість проведення перевірки для підприємств різного розміру (середні, малі і великі), наявність професійних об'єднань та наявність системи контролю за ринком аудиторських послуг. Варто зазначити, що хоча країни Європейського Союзу розміщені географічно поруч на одному континенті, їх історичний розвиток зумовив різні підходи до організації аудиторської діяльності.

Розглядаючи наявність професійних об'єднань аудиторів у ряді країн вони відсутні, а саме в Австрії, Данії, Італії, Кіпрі, Словаччині, Франції і Хорватії. У інших 20 країнах діючих членах ЄС ці організації мають різну структуру та призначення.

Таблиця 1.2.

Аудиторська діяльність у країнах Європейського Союзу [55, с. 29]

№ з/п	Країна	Об'єднання аудиторів	Обов'язковість аудиторської перевірки підприємств			Наявність системи контролю якості за наданням послуг аудиту
			малі	середні	великі	
1.	Австрія	-	-	-	+	+
2.	Бельгія	+	-	-	+	+
3.	Болгарія	+	+	+	+	+
4.	Велика Британія (вийшла з ЄС)	+	+	+	+	+
5.	Греція	+	-	-	+	+
6.	Данія	-	+	+	+	-
7.	Естонія	+	+	+	+	+
8.	Ірландія	+	+	+	+	+
9.	Іспанія	+	-	-	-	-
10.	Італія	-	-	-	+	+
11.	Кіпр	-	+	+	+	+
12.	Латвія	+	-	+	+	+
13.	Литва	+	-	+	+	+
14.	Люксембург	-	+	+	+	+
15.	Мальта	-	+	+	+	-
16.	Нідерланди	+	-	+	+	+
17.	Німеччина	+	-	+	+	+
18.	Польща	+	-	-	+	+
19.	Португалія	+	-	-	+	+
20.	Румунія	+	-	-	+	+
21.	Словаччина	-	-	-	-	-
22.	Словенія	+	-	-	+	+
23.	Угорщина	+	+	+	+	+
24.	Фінляндія	-	-	-	+	+
25.	Франція	-	-	+	+	+
26.	Хорватія	-	-	-	+	+
27.	Чехія	+	-	-	-	+
28.	Швеція	+	+	+	+	+

Що стосується системи контролю якості за наданням аудиторських послуг, то в низці країн вона є відсутньою, а саме в Данії, Іспанії, Мальті і Словаччині. Варто зазначити, що найжорсткішими стосовно перевірки підприємств усіх форм власності, адже зобов'язують перевіряти підприємства усіх розмірів є у Болгарії, Великій Британії (вийшла з ЄС), Естонії, Ірландії, Кіпрі, Мальті, Угорщині та Швеції.

В аудиторській практиці Європейського Союзу існує кілька визнаних підходів до регулювання цієї професійної сфери: державне управління, самоврядування професійних спільнот та комбінована модель. В таких країнах, як Італія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Іспанія, Польща і Австрія діє система державного регулювання незалежного аудиту. У цьому випадку, спеціалізований державний орган, який є частиною системи фінансового нагляду та контролю за фондовим ринком, відповідає за видачу ліцензій аудиторам, управління реєстром аудиторських суб'єктів, а також за проведення незалежного контролю якості та здійснення громадського нагляду за аудиторською діяльністю. Професійні аудиторські асоціації, у свою чергу, відповідають за навчання аудиторів, постійне вдосконалення їх кваліфікації та розробку методичних рекомендацій з використання професійних стандартів [44].

У Великобританії застосовується недержавна система регулювання аудиторської професії. Відтоді, як Велика Британія залишила Європейський Союз після 47 років членства, офіційно з 31 січня 2020 року, вона більше не входить до числа держав-членів ЄС. Професійні аудиторські об'єднання, які не належать до державних установ, відіграють головну роль у регулюванні доступу до професії, її практики та розподілу відповідальності. Ці організації фокусуються на інтересах інвесторів, акціонерів, кредиторів та інших учасників бізнесу, хоча і підпорядковуються державному регулюванню. Держава ж обмежує свою роль до створення законодавчої бази та забезпечення незалежності у професійних організаціях, зокрема через вплив на призначення керівництва з числа осіб, не пов'язаних з практикою бухгалтерії чи аудиту.

Більшість країн ЄС, включно зі Словаччиною, Чехією, Хорватією, Болгарією та Угорщиною, впровадили змішану модель, де професійна громадська організація бере на себе основні функції щодо входу в професію, сертифікації, ведення реєстрів аудиторів і аудиторських компаній та забезпечення контролю якості.

Сучасний глобальний ринок аудиторських послуг нараховує сотні тисяч компаній, але тільки декілька з них отримали широке міжнародне визнання. Ці компанії часто називають «Великою четвіркою» та подані на рисунку 1.1 з українською транслітерацією.

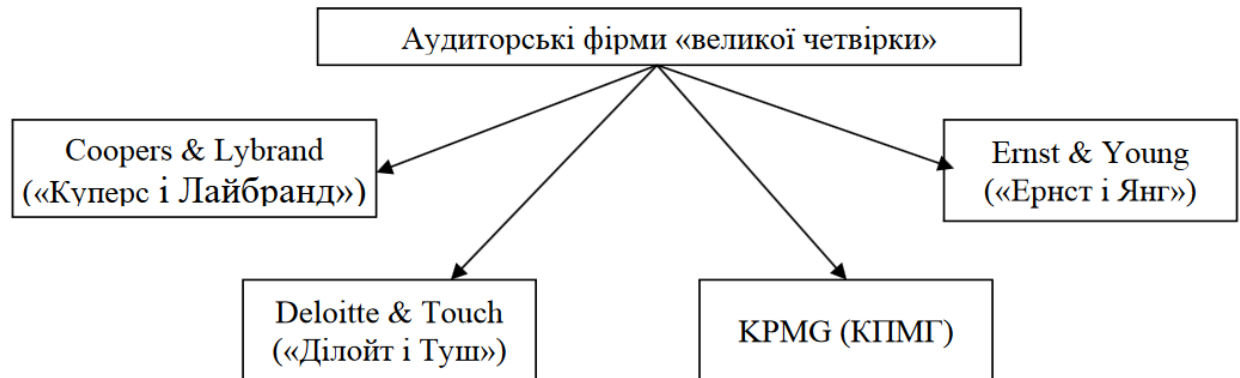

Рис. 1.1. Аудиторські фірми «великої четвірки»

Розглянемо особливості аудиторської діяльності у провідними країнами світу. В Німеччині діяльність аудиторської професії підпадає під строгу регуляцію та нагляд. Інститут Аудиторів у цій країні відповідає за контроль і має структуровані комісії для адресації специфічних викликів у секторі. Під егідою Аудиторської Палати функціонують спеціалізовані судові органи, що мають право накладати штрафи та інші санкції за недостатньо якісно проведені аудити, аж до вилучення ліцензії на аудиторську практику у разі необхідності [24].

У Німеччині розрізняють два основних типи контролю над аудиторською професією: нагляд за практикою аудиторів та моніторинг якості аудиторських послуг.

Також в Німеччині поширена практика страхування професійної відповідальності аудиторів, що захищає їх від претензій з боку третіх осіб. Згідно із німецьким законодавством, таке страхування є обов'язковим і страхова сума залежить від типу первіряючого підприємства: мінімум 1 мільйон євро для підприємств поза ринком капіталів та 4 мільйони євро для тих, що беруть участь на ринках капіталу.

Позитивний досвід Німеччини в страхуванні відповідальності аудиторів може бути корисним для запровадження подібних механізмів і в інших країнах, зокрема з метою підвищення якості аудиторських послуг та захисту аудиторів від наслідків професійних помилок [41].

Призначенням аудиту в Сполучених Штатах Америки є перевірка достовірності фінансових звітів компаній з боку незалежних аудиторських служб та надання консультативних послуг у цій сфері. Аудиторську діяльність та підготовку аудиторських кадрів у США регулюють наступні організації:

- Федерація асоціацій аудиторів;
- Інститут внутрішніх аудиторів;
- Асоціація бухгалтерів.

Існують два основних типи аудиторських організацій в США: професійні асоціації та недержавні інститути, серед яких Американський інститут сертифікованих бухгалтерів, що зосереджується на атестації аудиторської кваліфікації. Професійні аудиторські об'єднання, як правило, діють на рівні окремих штатів. У США аудитори можуть отримати сертифікацію в таких спеціалізаціях, як бухгалтер, внутрішній аудитор, аудитор інформаційних систем, для чого необхідно успішно скласти відповідний екзамен, що проводиться двічі на рік [24].

У 2002 році в США був ухвалений Закон Сарбейнса-Окслі, який ввів строгіші вимоги до корпоративного управління і внутрішнього контролю за фінансовою звітністю компаній, чиї акції обертаються на американському фондовому ринку. Закон також вимагає належного документування та щорічної оцінки систем внутрішнього контролю, і зобов'язує керівництво компаній звітувати про стан цих систем [41].

В Данії аудитори вибираються акціонерами під час річних зборів та мають можливість надавати свої послуги даній компанії до наступних зборів без обмежень на кількість перепризначень.

У Франції ключовою метою аудиту є здійснення зовнішнього фінансового контролю за достовірністю фінансової звітності приватного сектора. Відповідальність за регулювання аудиторської сфери та підготовку фахівців покладено на Національну палату аудиторів та Професійну спілку експертних бухгалтерів. З питань бухгалтерського обліку та звітності курує Міністерство фінансів, а з питань аудиторської практики - Міністерство юстиції. Аудиторські перевірки у Франції проводять комісари, обрані акціонерами на термін до 6 років, з можливістю необмеженого продовження їхніх повноважень після завершення цього терміну [24].

У Великій Британії, відповідно до законодавства, кожна компанія зобов'язана піддавати свої щорічні фінансові звіти аудиту. Ключовим нормативним актом, що регламентує аудит в країні, є Акт про компанії, прийнятий у 1985 році. Аудитори визначаються власниками компаній.

У Нідерландах, згідно з законом про бухгалтерський облік та звітність 1970 року, аудит повинен надати «правдиве і достовірне уявлення», що відповідає четвертій Директиві ЄС. Звітність повинна включати детальні пояснення, щоб забезпечити відповідність цій вимозі, і рекомендується слідувати міжнародним стандартам бухгалтерського обліку, які включають засади безперервності, послідовності, актуальності, обережності, а також пріоритет змісту над формою.

В Швеції основною ціллю аудиту є забезпечення перевірки фінансової звітності різних видів підприємств, включно з банками та іншими організаціями. Регулятивну та навчальну діяльність у сфері аудиту здійснюють Аудиторська комісія та Шведська асоціація аудиторів.

Висновки до розділу 1

Розвиток аудиторської діяльності в світі пройшов кілька етапів та залежить від особливостей господарської діяльності й необхідності аудиту як практичної діяльності. Протягом першого періоду розвитку аудит слугував методом контролю за діяльністю. На другому етапі аудит

На другому етапі аудиторська перевірка слугує методом перевірки сплати податків. На цьому етапі виникає закон, що не дозволяє аудиторам мати спеціальний умисел при провадженні перевірки. На третьому етапі відбувається активне законотворення, що буде становити основу сучасних законів про аудиторську діяльність. Четвертий етап розвитку аудиторської діяльності є основою прототипу сучасного аудиту – ухвалено структуру аудиторського звіту, виникнення професійних організацій, затвердження правових норм.

Аудиторська діяльність в країнах Європейського Союзу має ряд особливостей. А саме це законодавче регулювання, наявність професійних організацій, особливостей проведення перевірки. В залежності від розмірів бізнес-структур вони складають звітність різних форм та складу. Незважаючи на уніфікованість законодавчого регулювання європейські країни самі регулюють обов'язковість аудиторської перевірки для компаній різного розміру. Багато країн ЄС сприяли створенню об'єднань аудиторів, що значно вдосконалює аудиторську практику. Варто зазначити, що не у всіх країнах ЄС наявна система контролю якості за наданням аудиторських послуг.

Розділ 2. Загальна характеристика та організація аудиторської діяльності в Німеччині

2.1. Сучасний стан аудиторської діяльності в Німеччині

Країни Європейського Союзу є провідними в галузі економіки, наукової діяльності та виробництва. Доходи європейських компаній досягають значних обсягів. На зламі століть, Німеччина входила до трійки лідерів світової індустрії, займаючи третю позицію за об'ємами промислового виробництва після Сполучених Штатів Америки та Японії. У рейтингу країн за величиною валового національного продукту Німеччина також утримувала третє місце, поступаючись американській та японській економікам.

Починаючи з 2018 року галузь бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту в Німеччині займає лідируюче місце серед усіх європейських країн. Станом на початок 2023 року ця німецька галузь посідає перше місце серед країн ЄС і оцінюється у розмірі 42,9 мільярда євро. На рисунку 2.1 подано показники доходу галузі обліку, документоведення та аудиту країнами Європейського Союзу за даними світової аналітичної компанії IBISWorld [2]. Лідируюче місце належить Німеччині, слідом за нею в рейтингу знаходиться Франція, проте доходи її облікових та аудиторських компаній менші від Німеччини більше як вдвічі. Італія знаходиться на третій позиції, її дохід досліджуваної галузі становить приблизно на рівні з Францією 17,4 млрд євро.

Іспанія та Нідерланди займають четверту та п'яту позиції в рейтингу та отримали дохід в галузі обліку, документоведення та аудиту 10,2 і 9,6 млрд євро відповідно, що менше від Німеччини в чотири рази. Досліджуючи доходи в досліджуваній галузі країн ЄС варто зазначити, що найменшими є в Естонії, Латвії, Литві, Мальті, Словенії, Хорватії та Болгарії. Їх показники становлять приблизно від 176,4 млн євро до 388,0 млн євро, що приблизно у 200 разів менше від Німеччини. Такі дані свідчать про значний

розвиток держави в галузі обліку, документоведення та аудиту. Це свідчить про значну розбіжність між розвитком досліджуваної галузі країн ЄС.

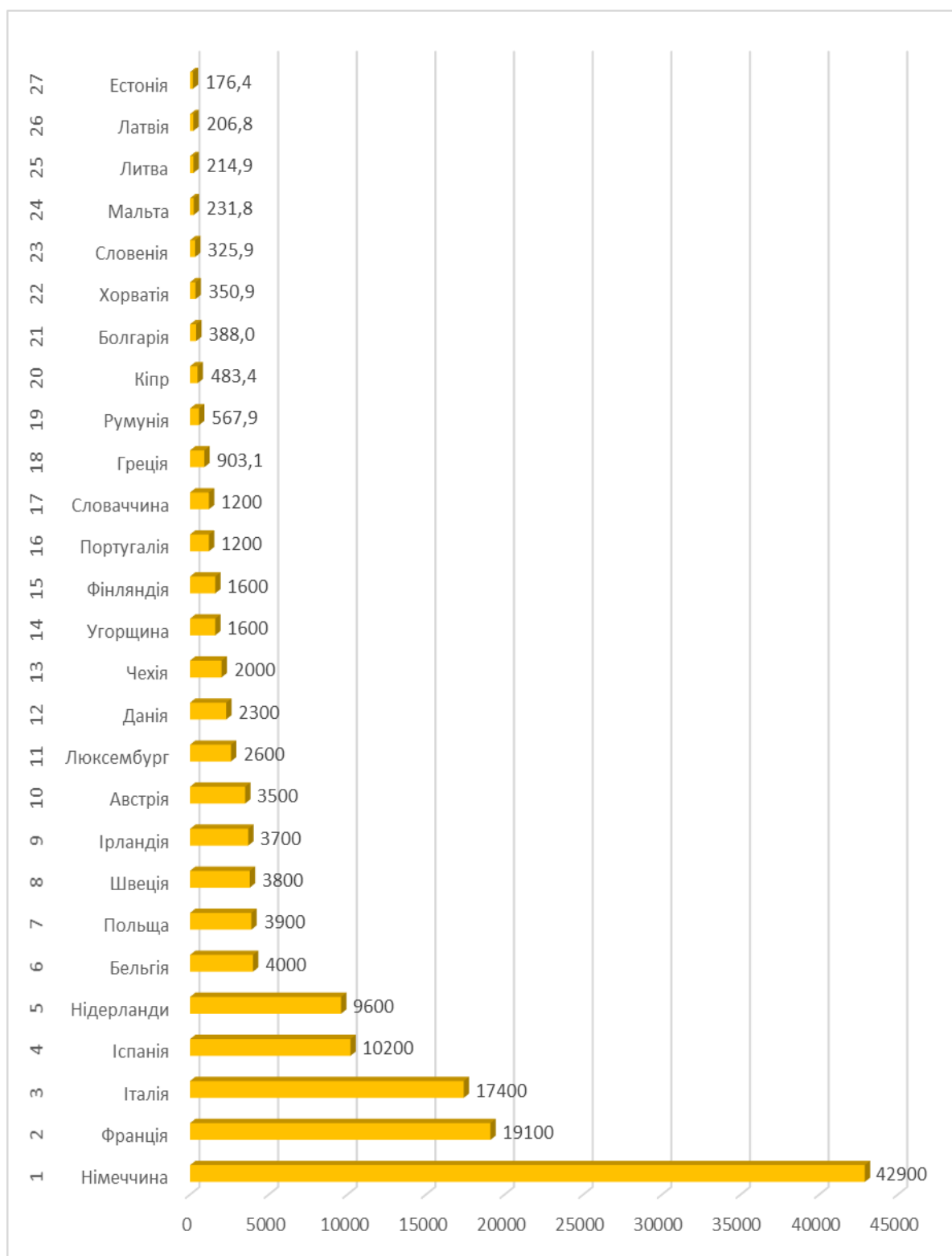

Рис. 2.1. Показники доходу галузі бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту на початок 2023 року в країнах Європейського Союзу, млн грн

На рисунку 2.2 подано географічне розташування країн з виокремленням насиченістю кольору найбільш дохідні країни в галузі обліку, документоведення та аудиту.

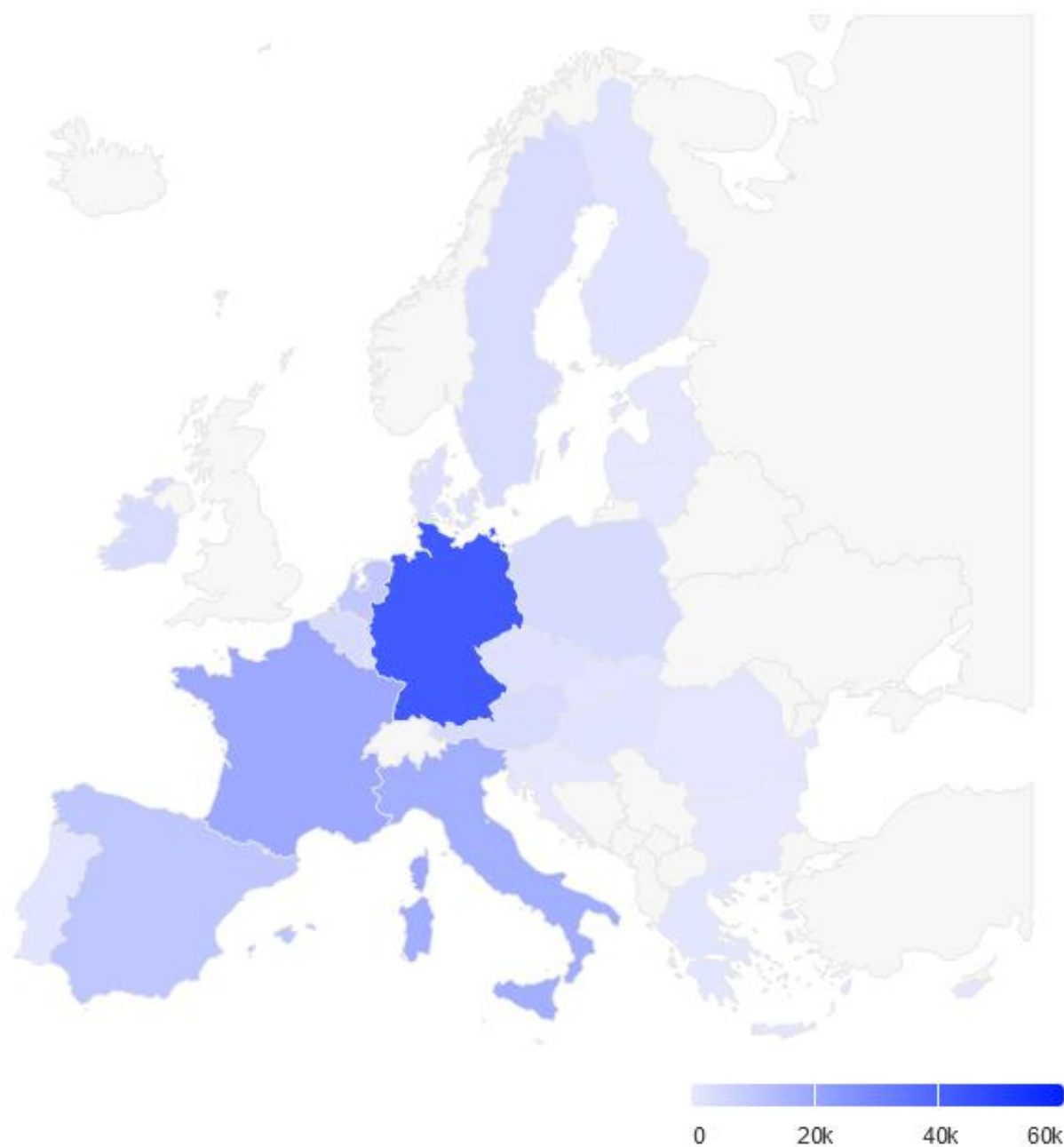

Рис. 2.2. Географічне розташування країн ЄС за розмірами доходів галузі

У Німеччині галузь бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту за величиною посідає 48 місце серед 421 галузей представлених в державі. Така позиція залишається незмінною уже протягом п'яти років, показуючи свій значний обсяг доходів. В результаті аудиторської діяльності

користувачі мають змогу отримати інформацію про фінансові показники, здійснити їх порівняння, проаналізувати фінансові дані в галузі, здійснити оцінку ризиків, визначити тенденції та аномалії в діяльності шляхом співставлення з галузевими даними, отримати інформацію про прогнозні дані шляхом виявлення тенденцій розвитку та здійснити ґрунтовний аналіз даних.

За даними аналітичної компанії IBISWorld частка галузі обліку, документоведення та аудиту займає значну частину в загальних доходах країн ЄС та в Німеччині зокрема. На рисунку 2.3 подано приріст частки цієї галузі у доходах ЄС загалом та в Німеччині за даними IBISWorld [2].

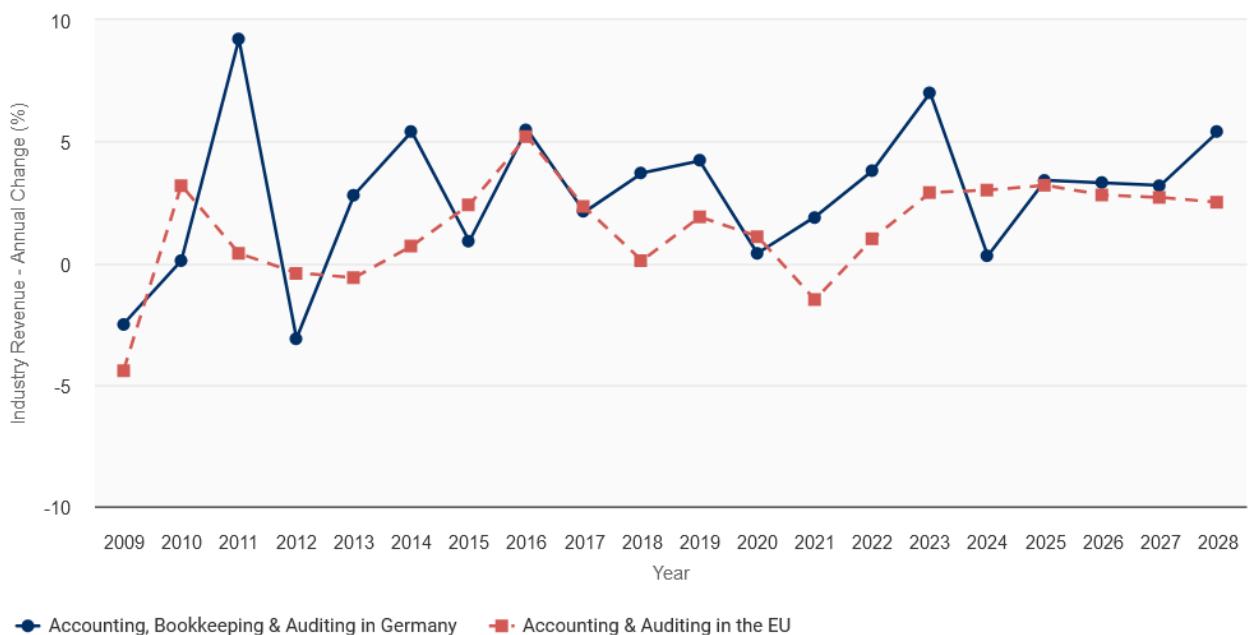

Рис. 2.3. Приріст частки галузі обліку, документоведення та аудиту в Німеччині та країнах ЄС загалом

Аналізуючи тенденції розвитку в Німеччині на рисунку 2.3 видно, що найбільше зростання частки галузі спостерігалось в 2011, 2014, 2016 роках. Найбільш критичним був 2012 рік, коли після значного зростання спостерігається різке зменшення обсягів доходу. Розмір ринку бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту в Німеччині з 2018 по 2023 рр. зростав у середньому на 2,9% на рік. Розмір ринку бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту, у 2023 році склав 42,6 мільярда євро доходу.

На європейському ринку простежується доволі стабільна ситуація. Обсяги галузі аудиту й обліку увесь час мають додатну динаміку з незначним відхиленням. За прогнозними даними Європейський ринок матиме стабільну тенденцію щорічного приросту приблизно на 2,5 %. Найбільш ефективними роками були 2010 і 2016, що пов'язано з рядом факторів, а саме вдосконаленням законодавчого регулювання, збільшенням кількості країн-членів співтовариства, розвиток бізнес-структур та ніше.

Станом на 2023 рік у Німеччині налічувалося 65335 підприємств бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту, що на 0,7% більше, ніж у 2022 році. Кількість підприємств у сфері бухгалтерського обліку та аудиту в Німеччині зростала в середньому на 0,7% на рік протягом п'яти років з 2018 по 2023 рік.

Загалом національні німецькі компанії мають невелику частку на ринку послуг, а основними лідерами є аудиторські фірми «великої четвірки». За п'ять років до 2022 року дохід галузі зріс із загальним річним темпом зростання на 3%. У поточному році очікується подальше збільшення доходу на 3,2% порівняно з попереднім роком до 41,3 мільярда євро. Прибуток галузі також зріс в абсолютному вираженні з 2017 року, хоча частка прибутку в загальному доході галузі зменшилася. Незважаючи на пандемію коронавірусу, галузь постійно демонструє позитивні результати, але аудиторський бізнес, ймовірно, стане складнішим внаслідок пандемії. Крім того, під час пандемії податкові консультанти були дуже затребувані для отримання державного фінансування.

Позитивний розвиток, швидше за все, пояснюється внутрішньою адаптивністю галузі та тенденціями цифровізації. Експерти впевнені, що попит на послуги галузі залишатиметься високим. Найважливішою зміною курсу, стане висока потреба в інвестиціях у сферу цифровізації, адже галузь є доволі давньою та потребує сучасних навиків. Внутрішні процеси мають бути доведені до найновіших технологічних стандартів, а консалтингові підрозділи мають отримати необхідні експертні знання щодо процесів

цифрової трансформації, щоб своєчасно, правильно та точно опрацьовувати дані.

У Німеччині налічується 72144 підприємств, що надають послуги в сфері обліку, документоведення та аудиту у якій зайняті 437760 працівників. Серед них найбільшими є PricewaterhouseCoopers GmbH і Ernst & Young GmbH.

Ця галузь включає діяльність аудиторів або аудиторських компаній, сертифікованих аудиторів відокремлено або в складі аудиторських компаній, податкових агентів, податкових консультантів і надавачів бухгалтерських послуг. Аудитори надають ряд послуг а саме:

- податкові консультації;
- бухгалтерські послуги;
- аудит та пов'язані з ним послуги;
- інші консультаційні послуги.

Діяльність аудиторських фірм є чітко регламентованою чинним законодавством та включає ряд функцій:

- аудит бухгалтерського обліку;
- складання річної фінансової звітності;
- проведення обов'язкового аудиту річної фінансової звітності;
- ведення облікової документації.

Галузь бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту в основному поділена між Великою четвіркою, на яку разом припадає 20,3% загального доходу галузі.

У 2021 фінансовому році 11 бухгалтерських фірм були учасниками аудиторського ринку Німеччини та здійснювали перевірку найкращих компаній, що входять до індексів DAX 40, MDAX 50 і SDAX 70, цінні папери яких продаються на всесвітньо відомім та масштабнім ринку цінних паперів Xetra.

Серед цих одинадцяти найбільших провідних компаній на території Німеччини на Велику четвірку припадає 88,7% частки ринку цих найбільших

компаній. KPMG є провідною фірмою, яка проводить аудит 46 компаній, за нею йде PwC з 43 клієнтами, потім EY і Deloitte з 33 і 19 клієнтами відповідно. Сім інших аудиторських фірм поділяють решту 11,3% ринку; п'ять фірм кожна перевіряє лише одну компанію.

Загалом ринок аудиту німецьких провідних компаній Xetra у 2021 році мало змінився порівняно з 2020 роком. У 2020 році провівши аналіз ринку аудиту десять фірм проводили аудит 160 провідних компаній. Рейтинг цих десяти фірм залишився незмінним у 2021 році. До них додалась лише одна компанія Baker Tilly.

Позиції Великої четвірки на ринку залишалися відносно незмінними між 2020 і 2021 роками. Фірми відчували кілька невеликих змін у кількості клієнтів, але не в загальному рейтингу. KPMG втратила одного клієнта, EY втратила чотирьох, а Deloitte отримала двох. PwC залишалася стабільною з 43 компаніями. BDO, що посідає п'яте місце, отримала трьох нових клієнтів у 2021 році, тоді як решта менших фірм не змінилася з 2020 року.

Перелік провідних німецьких аудиторських фірм подано в таблиці 2.1 з зазначенням кількості компаній-клієнтів станом на 2022 рік.

Таблиця 2.1

Рейтинг провідних компаній на ринку аудиту в Німеччині в 2022 році

№ рейтингу	Назва компанії	Кількість великих компаній, що перевірялись
1	KPMG	46
2	PwC	43
3	EY	33
4	Deloitte	19
5	BDO	9
6	Nexia	4
7	Rodl & Partner	1
8	Grant Thornton	1
9	Lohr + Company	1
10	Mazars	1
11	Baker Tilly	1

Відтак ринок аудиторських послуг у 2022 році в Німеччині здебільшого нажить компаніям великої четвірки. На рисунку 2.4 показано частку великих аудиторських компаній, цінні папери яких представлені на Xetra.

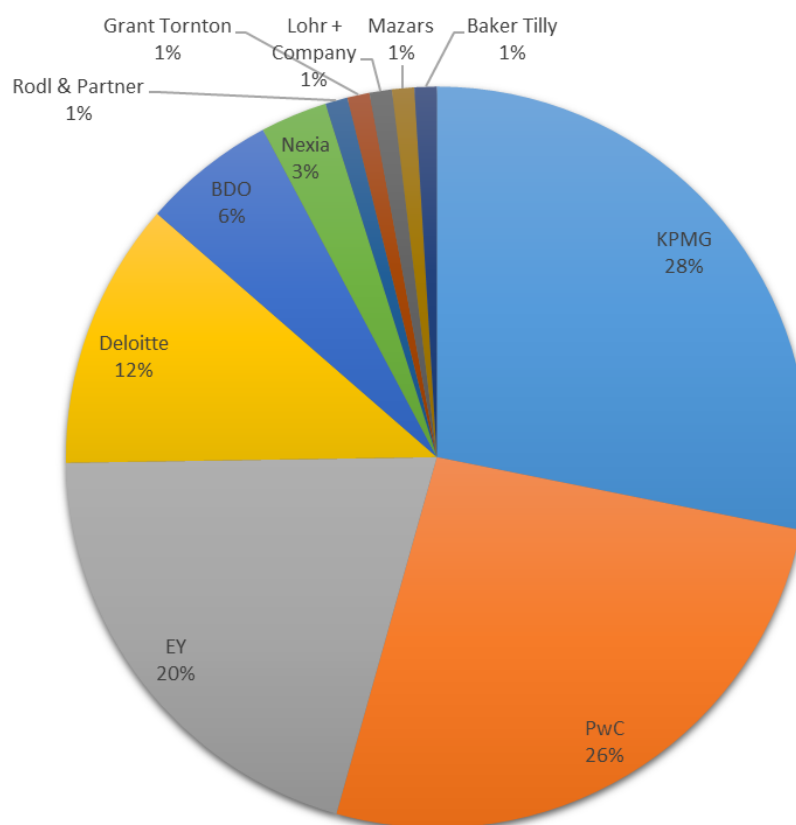

Рис. 2.4. Частка великий аудиторських компаній Німеччини в 2022 році

Фірми Великої четвірки здійснюють спеціальний аудит DAX 40. PwC зайняла лідерство на цьому ринку в 2021 році, перевібивши 37%. KPMG перемістилася на друге місце, перевібивши 33% у 2021 році порівняно з 38% у 2020 році. EY і Deloitte залишилися стабільними з 25% і 5% частки ринку відповідно.

Велика четвірка змінила свої позиції при перевірці рейтингу MDAX 50 у 2021 році, KPMG лідирує з 34%. EY займає друге місце з 24%, за ним йдуть PwC і Deloitte. Частка PwC на цьому ринку зменшилася з 2020 року, впавши з 29% до 22% у 2021 році. Тим часом Deloitte зафіксував зростання на чотири відсоткові пункти порівняно з 2020 роком, що склало 16% у 2021 році. У 2021 році BDO приєдналося до Великої четвірки, здійснивши перевірку двох компаній.

Щодо рейтингу компаній SDAX 70, PwC займає перше місце за часткою ринку серед наступних 70 компаній за індексом SDAX. Фірма надає аудиторські послуги 17 компаніям або 25% ринку. Далі йде KPMG з 16

клієнтами та 23% часткою ринку. EY втратила чотирьох клієнтів у 2020 році, впавши з 22% до 16% у 2021 році. Deloitte залишався незмінним на рівні 13%. BDO збільшила свою частку ринку у SDAX 70 до 10% у 2021 році з 6% у попередньому році. Nexia продовжує перевірку 6%. Водночас, інші п'ять фірм перевіряють останні 7% індексу.

На рисунку 2.5 проілюстровано частки великих аудиторських компаній, що здійснюють перевірку трьох найвпливовіших рейтингів Німеччини на основі оприлюдненої інформації офіційних джерел [21].

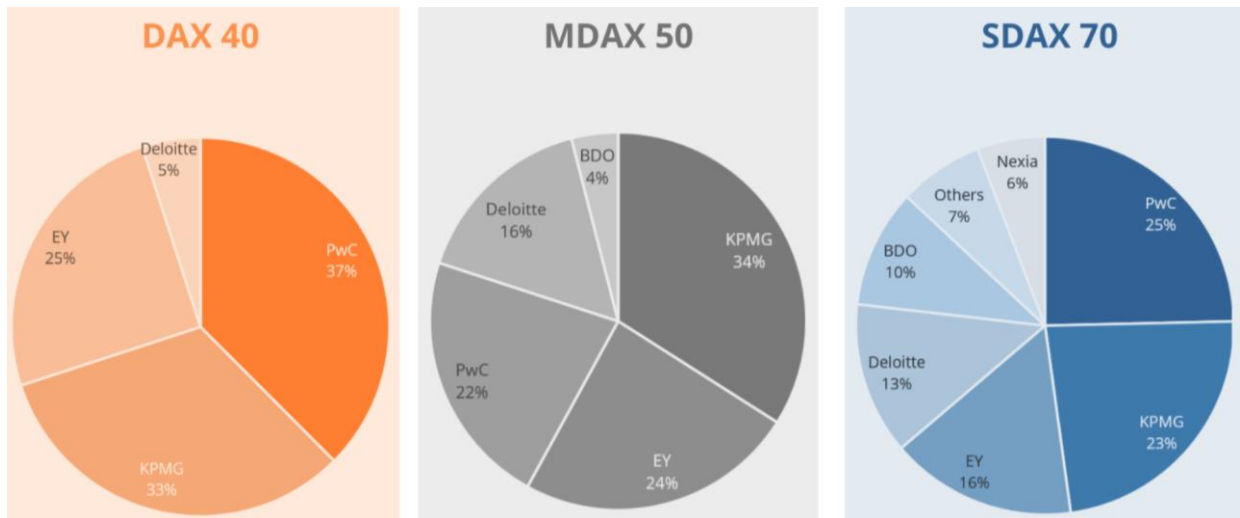

Рис. 2.5. Частка великих аудиторських компаній, що проводять перевірку великих компаній

Як і в Україні, аудиторські фірми Німеччини пропонують клієнтам широкий спектр послуг – аудиторські та контрольні послуги, податкові та юридичні консультації, бухгалтерський супровід, управлінське консультування тощо.

У Німеччині є обов'язковий і добровільний аудит. Відповідно до законодавства Німеччини компанії поділяються на малі, середні та великі. Малі підприємства мають річний оборот до 4,84 млн євро, середні – від 4,84 до 19,25 млн євро, оборот великих підприємств за рік становить понад 19,25 млн євро. Обов'язкові аудити зобов'язані щорічно проводити середні та великі підприємства.

Німецьке законодавство одне з найстабільніших у світі. Однак іноді також потребує доопрацювання та вдосконалення. Таким чином, змінився

процес оподаткування інвестицій. Внаслідок неоднозначності в трактуванні капіталів банку аудит у сфері банківських послуг є також актуальним, а також окремим напрямом виступає судовий аудит.

Незважаючи на консерватизм, німецький ринок аудиторських послуг відкритий для всього нововведень і впроваджує сучасні нормативи. Особливо активним є обмін досвідом з Великою Британією та США.

2.2. Нормативно-правове регулювання аудиторської діяльності в Німеччині

Протягом останніх років законодавча база та організація ведення аудиторської діяльності зазнали значного вдосконалення. Країни-члени Європейського Союзу були зобов'язані до 17 червня 2016 року реалізувати європейський пакет реформ аудиту у своє національне законодавство, що включає Директиву 2014/56/EU щодо обов'язкового аудиту річної звітності та консолідованої звітності. Водночас набув чинності Регламент ЄС № 537/2014 про особливі вимоги щодо обов'язкового аудиту підприємств, що становлять суспільний інтерес. Регламент є прямо застосовним законом у всіх державах-членах ЄС і замінює будь-який національний закон з тієї самої теми. Директива вимагає, щоб аудитори та аудиторські фірми в державах-членах застосовували міжнародні стандарти аудиту, прийняті Комісією ЄС, які, як зазначено в Директиві, означають МСА, ISQC 1 («Контроль якості для фірм, що здійснюють аудити та огляди фінансової звітності та іншої гарантії та пов'язані з ними послуги») [43] та інші пов'язані стандарти, видані Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості (IAASB). Хоча парламент Німеччини прийняв реформи аудиту ЄС 10 березня 2016 року, Комісія ЄС ще не прийняла МСА.

Німеччина не розширила значення МСА за межі визначення Директиви, яке включає компанії, зареєстровані на регульованому ринку ЄС,

кредитні установи, страхові компанії та інші організації, які держава-член може визначити як такі, що становлять суспільний інтерес.

Таким чином, професійні бухгалтерські організації, такі як Institut der Wirtschaftsprüfer (Інститут аудиторів (IDW)), залишаються відповідальними за випуск відповідних стандартів аудиту в юрисдикції. Стандарти аудиту IDW містять Загальноприйняті стандарти аудиту Німеччини (GAAS), оприлюднені IDW. З 2018 року IDW перебуває в процесі прийняття перекладу MSA із спеціальними німецькими вимогами та доповненнями. Спеціально позначені параграфи, які позначаються «Параграфи D» для «Deutschland» додано для розгляду вимог законодавства Німеччини тощо. Ці стандарти називаються Міжнародними стандартами аудиту з додатковою позначкою «DE» (ISA-DE).

У Німеччині представники цієї професії відомі як Wirtschaftsprüfer і vereidigte Buchprüfer (публічні бухгалтери / (присяжні) аудитори). Ця професія, перш за все, регулюється Wirtschaftsprüferordnung (Законом про державного бухгалтера (WPO)) прийнятим 24 липня 1961 року та з поправками до нього, які окреслюють професійні обов'язки Аудиторської палати Німеччини, створення Аудиторської палати Німеччини та передумови для того, щоб провадити діяльність як аудитор.

Основний закон, що регулює аудиторську діяльність має певну структуру, яка подана на рисунку 2.6. На цьому рисунку подано характеристику закону за частинами та виокремлено перелік параграфів.

Цей закон складається з одинадцяти розділів, зокрема у першому розділі розповідаються загальні положення про аудиторів та аудиторську діяльність. Згідно закону аудитори – це люди, які публічно призначаються такими. Для призначення необхідно підтвердження особистої та професійної придатності в процесі вступу та державного іспиту. Аудитор є позаштатною професією, а його діяльність не є бізнесом. Аудиторські фірми потребують визнання. Для визнання потрібен доказ того, що компанією відповідально керують аудитори.

Частина 1	
	Загальні положення (§§ 1-4b)
Частина 2	
	Вимоги до професійної діяльності (§§ 5-42)
	Розділ перший. Допуск до професійного іспиту §§ 5-11a
	Розділ другий. Професійний іспит §§ 12-14c
	Розділ третій. Присвоєння §§ 15-24
	Розділ четвертий. (Скасовано)
	Розділ п'ятий. Аудиторські фірми §§ 27-36
	Розділ шостий. Загальні положення адміністративної процедури § 36a
	Розділ сьомий. Державний реєстр §§ 37-40a
	Розділ восьмий. Процедури адміністративного суду §§ 41-42
Частина 3	
	Права та обов'язки аудиторів (§§ 43-56)
Частина 4	
	Організація професії (§§ 57-61)
Частина 5	
	Дисциплінарний нагляд (§§ 61a-71)
Частина 6	
	Професійна юрисдикція (§§ 71a-127)
	Розділ перший. Заходи професійної юрисдикції щодо порушення обов'язків §§ 67-71
	Розділ другий. Суди §§ 72-80
	Розділ третій. Регламент §§ 81-121
	Розділ четвертий. Витрати на професійні дисциплінарні провадження та провадження у зв'язку із заявами про винесення рішень Дисциплінарного суду щодо догани. Притягнення до дисциплінарної відповідальності та судові витрати. §§ 122-126a
	Розділ п'ятий. Застосовні положення § 127
Частина 7	
	Присяжні аудитори та бухгалтерські фірми (§§ 128 - 130)
Частина 8	
	Аудиторські фірми ЄС (§§ 131 - 131f)
Частина 9	
	Тест на отримання кваліфікації аудитора (§§ 131g - 131n)
Частина 10	
	Положення про кримінальну відповідальність та штрафи (§§ 132 - 133e)

Рис. 2.6. Структура закону про аудит в Німеччині

Професійним завданням аудиторів є проведення перевірок бізнесу, зокрема річних фінансових звітів комерційних компаній, а також видання аудиторських звітів щодо виконання та результатів таких перевірок.

Друга частина закону WPO називається «Вимоги до професійної діяльності» і складається з 38 параграфів. Ця частина закону є найбільшою та складається з восьми розділів про особливості отримання атестату аудитора, допуск до професійного іспиту, особливості складання професійного іспиту, присвоєння атестату аудитора, особливості діяльності аудиторських фірм, загальні положення адміністративної процедури, державний реєстр аудиторів, процедури адміністративного суду.

Третя частина «Права та обов'язки аудиторів» складається з чотирнадцяти параграфів. Аудитори повинні виконувати свою професію незалежно, сумлінно, конфіденційно та під свою власну відповідальність. Вони повинні поводитися неупереджено, особливо під час складання аудиторських звітів та експертних висновків.

Аудитори повинні утримуватися від будь-якої діяльності, яка є несумісною з їхньою професією або репутацією професії. Вони повинні знати про спеціальні професійні зобов'язання, які впливають із повноважень видавати аудиторські звіти, передбачені законом. Аудитори зобов'язані продовжувати навчання.

Четверта частина «Організація професії» складається з п'ятих параграфів. Згідно закону WPO Аудиторська палата виконує покладені на неї законом завдання та зобов'язана захищати професійні інтереси всіх своїх членів і контролювати виконання ними професійних обов'язків. Аудиторська палата зобов'язана:

1. консультувати та інструктувати членів з питань професійних обов'язків;

2. виступати посередником у суперечках між членами на їх вимогу;
3. виступати посередником на запит у суперечках між членами та їхніми клієнтами;
4. контролювати виконання зобов'язань членів і застосовувати заходи професійного нагляду;
5. представляти висновок Палати громадських бухгалтерів відповідним судам, органам влади та організаціям з усіх питань, що стосуються всіх членів;
6. надавати звіти на вимогу суду, адміністративного органу чи федерального чи державного органу, який займається законодавством;
7. виконувати покладені законодавством завдання у сфері професійної підготовки;
8. сприяти професійному розвитку членів та підготовці молодих спеціалістів;
9. подавати запропонований список почесних присяжних професійних судів до державних судових адміністрацій та Міністерства юстиції;
10. ведення професійного реєстру;
11. створити умови соціального забезпечення для аудиторів і присяжних бухгалтерів та їхніх утриманців;
12. керувати системою контролю якості;
13. призначати аудиторів і присяжних аудиторів, визнавати аудиторські компанії та бухгалтерські фірми, відкликати або скасовувати накази та визнання;
14. створити та підтримувати незалежний екзаменаційний центр;
15. здійснювати повноваження, надані їй законом як федеральній професійній палаті в контексті боротьби з відмиванням грошей.

П'ята частина «Дисциплінарний нагляд» складається з 11 параграфів. Аудиторська палата несе відповідальність за професійний нагляд. Якщо є конкретні ознаки порушення професійних обов'язків, вона розслідує справу та вирішить, чи потрібні заходи професійного нагляду відповідно. Якщо

Аудиторська палата має намір припинити провадження, оскільки порушення професійних обов'язків не може бути встановлено або не потребує санкцій, вона повинна спочатку передати справу на розгляд аудиторського наглядового органу.

Шоста частина «Професійна юрисдикція» складається з 57 параграфів. У професійному судочинстві в першій інстанції приймає рішення палата регіонального суду (палата у справах аудиторів), в районі якого розташована палата аудиторів. Аудиторська палата приймає рішення поза основним слуханням у складі трьох членів, включаючи голову. Під час основного слухання він складається з голови та двох професійних членів як засідателів. Аудиторська палата в частині судочинства складатися з трьох суддів, включаючи головуєчого суддю та двох професійних членів як засідателів, якщо це є необхідним з огляду на обсяг, складність або особливу важливість справи. Рішення оскарженню не підлягає.

Сьома частина «Присяжні аудитори та бухгалтерські фірми» складається з трьох параграфів. Присяжним аудитором є будь-яка особа, яка визнана або призначена такою відповідно до положень цього закону. Якщо аудитором призначено присяжного бухгалтера, термін дії присяжного бухгалтера закінчується. Бухгалтерські компанії – це компанії, визнані відповідно до положень закону WPO.

Присяжні бухгалтери повинні використовувати професійну назву «присяжний бухгалтер» у своїй професійній діяльності, а бухгалтерські фірми повинні використовувати назву «аудиторська фірма». Присяжні аудитори та аудиторські фірми є членами Аудиторської палати.

Восьма частина «Аудиторські фірми ЄС» складається з двох параграфів. Аудиторська фірма ЄС може проводити аудит під професійною назвою своєї країни відповідно до Комерційного кодексу, якщо партнер з аудиту, відповідальний за відповідний аудит Аудиторська компанія ЄС зобов'язана зареєструватися відповідно до чинного законодавства.

Дев'ята частина «Тест на отримання кваліфікації аудитора» складається з двох параграфів. Особа, уповноважена як аудитор у державі-члені або в іншій державі-учасниці Угоди про Європейську економічну зону чи Швейцарії поза сферою дії цього Закону, може, як відступ від положень першого та другого розділів частини другої, бути призначеною аудитором, якщо вона склала іспит на кваліфікацію аудитора.

Десята частина «Положення про кримінальну відповідальність та штрафи» складається з двох параграфів. Згідно закону WPO заборонено використання професійної назви «бухгалтер» або «аудитор» якщо не отримано спеціальну кваліфікацію. Також заборонено використання професійних назв «аудитор» або «присяжний бухгалтер», дозволених законодавством іншої держави без зазначення іншої держави.

Печатки можуть використовуватися в комерційних операціях лише в тому випадку, якщо вони відповідають положенням щодо дизайну печатки відповідно до професійних статутів. Адміністративним порушенням є використання професійних назв або печаток всупереч законодавству. Адміністративне правопорушення може каратися штрафом у розмірі до 5000 євро.

Одинадцята частина «Перехідні та прикінцеві положення» складається з восьми параграфів.

Державні аудитори та аудиторські компанії з третіх країн, які не були призначені або визнані відповідно до закону WPO або законодавства іншої держави-члена Європейського Союзу або іншої держави-учасниці Угоди про Європейський економічний простір (аудитори третіх країн і третіх країн аудиторські компанії) зобов'язані дотримуватися положень закону, якщо вони мають намір видати аудиторський звіт для обов'язкової річної фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності компанії, розташованої за межами Європейського Союзу та Європейської економічної зони, чиї переказні цінні папери продаються на регульованому ринку.

2.3. Професійні організації Німеччини

Професійним завданням аудиторів є проведення перевірок бізнесу, зокрема річних фінансових звітів комерційних компаній, а також видання аудиторських звітів щодо виконання та результатів таких перевірок. Аудитори можуть бути уповноважені консультувати та представляти інтереси своїх клієнтів у податкових справах відповідно до чинних норм.

Аудитори можуть мати повноваження відповідно до існуючих правил:

1. виступати експертом у сферах управління економікою на основі професійної присяги;
2. консультувати з економічних питань і захищати інтереси третіх осіб;
3. для довірчого управління.

Аудитори, отримавши ліцензію, уповноважені проводити перевірки підприємств, зокрема, проводити аудит річної фінансової звітності підприємств, а також видавати аудиторські звіти про проведення та результати таких перевірок. Німецький аудитор також може консультувати та представляти інтереси клієнтів у податкових справах, діяти як експерт у сфері управління бізнесом, консультувати з питань бізнесу та діяти як довірена особа.

Перш ніж отримати звання аудитора, особи повинні закінчити навчання та отримати університетський диплом і курс навчання, який охоплює всі дисципліни відповідно до Положення про іспит аудиторів. Потім кандидати повинні мати трирічний практичний досвід, принаймні два роки аудиторської практики. Після цього кандидати можуть скласти іспити. Після складання іспитів заявники визнається аудитором, після чого вони отримують сертифікат, виданий Аудиторською палатою Німеччини.

Аудиторська палата Німеччини діє під юридичним наглядом Федерального міністерства економіки та енергетики та несе особливу відповідальність за наступне:

- ✓ ліцензування аудиторів та аудиторських фірм;

- ✓ анулювання ліцензій;
- ✓ реєстрація бухгалтерів та аудиторських фірм;
- ✓ проведення іспитів на звання аудитора;
- ✓ встановлення етичних вимог;
- ✓ встановлення вимог до постійного професійного розвитку;
- ✓ проведення перевірок із забезпечення якості аудиту компаній, що становлять суспільний інтерес та не становлять суспільний інтерес.

Діяльність Аудиторської палати Німеччини та її члени підлягають незалежному нагляду Abschlussprüferaufsichtsstelle – Органу нагляду за аудиторами (АОВ), який було створено в результаті реформи аудиту ЄС і перенесено в національне законодавство Abschlussprüferaufsichtsreformgesetz, що перекладається як Закон про реформу нагляду за аудиторами. Обов'язки АОВ, як зазначено в зміненому WPO, включають:

- перевірки аудиторських фірм, які здійснюють аудит компаній суспільного інтересу;
- правозастосування (розслідування та санкції) щодо аудитів компаній суспільного інтересу;
- обов'язкова заява про будь-які поправки до професійних правил (етика, контроль якості), видана WPK для затвердження Федеральним міністерством економіки;
- моніторинг ринку аудиторських послуг;
- нагляд, повна відповідальність і повноваження щодо прийняття рішень, особливо щодо вищезазначеної діяльності Аудиторської палати.

Стандарти аудиту, які застосовуються в юрисдикції, видані Institut der Wirtschaftsprüfer in Deutschland e.V. (Інститут державних аудиторів у Німеччині, як об'єднана асоціація – IDW) — професійна бухгалтерська організація з добровільним членством аудиторів разом із іншими фахівцями, такими як ліцензовані податкові консультанти та публічно практикуючі юристи [9]. Місія IDW:

- забезпечити освіту та безперервний професійний розвиток аудиторів і вжити відповідних заходів для цього;
- відстоювати єдині принципи здійснення професії незалежним, індивідуально відповідальним і сумлінним чином і забезпечувати дотримання членами цих принципів;
- сприяти подальшому розвитку ролі професії аудитор.

Особи, які приєднуються до Інститут державних аудиторів у Німеччині, повинні бути зареєстровані в реєстрі інституту та відповідати його вимогам, а також нормативним і дисциплінарним процедурам.

Орган нагляду за аудиторами є членом Міжнародного форуму незалежних регуляторів аудиту (IFIAR) і Комітету європейських органів нагляду за аудитом (CEAOB).

Інститут державних аудиторів Німеччини, було зареєстровано як асоціацію в 1946 році для обслуговування інтересів своїх членів, до яких входять окремі публічні бухгалтери/аудитори і німецькі аудиторські фірми, а також інші професіонали, такі як ліцензовані податкові консультанти та публічно практикуючі юристи. Членство в Інституті державних аудиторів у Німеччині є добровільним.

Ці організації є членами-засновниками IFAC, а Інститут державних аудиторів також є членом-засновником Accountancy Europe [42].

Інститут державних аудиторів у Німеччині оголосив, що прийме німецький переклад МСА та додасть спеціально позначені параграфи («параграфи D» для «Deutschland») і квадратні дужки, щоб відповідати вимогам німецького законодавства тощо. Переклад МСА разом із цими параграфами D тоді буде позначено як «ISA-DE», тобто «ISA-Deutschland». Прийнятий ISA-DE та решта німецьких стандартів, які продовжують транспонуватися через юридичні вимоги Німеччини та ЄС, пов'язані з аудитом фінансової звітності, сформують пакет, який представлятиме Загальноприйняті стандарти Німеччини для аудиту фінансової звітності (Grundsätze ordnungsmäßiger Abschlussprüfung – GoA) . Як правило, аудитор,

який проводить аудит фінансової звітності відповідно до GoA, зможе посилатися в аудиторському звіті на свої аудити, проведені відповідно до MSA, а також відповідно до німецького стандарту GoA.

Починаючи з червня 2016 року перевірки якості аудитів компаній, що становлять суспільний інтерес проводяться АОВ, який було створено в результаті реформи аудиту ЄС і транспоновано в національне законодавство Abschlussprüferaufsichtreformgesetz (APAReG; Закон про реформу аудиторського нагляду) і внесення змін до WPO.

Аудиторська палата Німеччини стверджує, що її процедури забезпечення якості відповідають вимогам «Самооцінка за основними вимогами» переглянутої 2012 р. і, виходячи з інформації з профілю Органу нагляду за аудиторами, виходить, що його система також відповідає вимогам пункту «Самооцінка за основними вимогами».

Торговий кодекс Німеччини регулює, зокрема, мету та обсяг аудиту, а також аудиторський висновок і звіт. Від проходження аудиту звільняються лише малі компанії, які відповідають певним критеріям.

Країни-члени Європейського Союзу мали до 17 червня 2016 року перенести європейський пакет реформ аудиту, що включає Директиву 2014/56/EU щодо обов'язкового аудиту річної звітності та консолідованої звітності у своє національне законодавство. Водночас набув чинності Регламент ЄС № 537/2014 про особливі вимоги щодо обов'язкового аудиту підприємств, що становлять суспільний інтерес. Регламент є прямо застосовним правом у всіх державах-членах ЄС і має перевагу над будь-яким національним законодавством щодо того самого питання. Директива вимагає від аудиторів та аудиторських фірм у державах-членах застосовувати міжнародні стандарти аудиту, прийняті Комісією ЄС та інші пов'язані стандарти, видані Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості (IAASB).

Таким чином, обов'язком професійної бухгалтерської організації Інститут державних аудиторів у Німеччині залишається випуск Стандартів

аудиту IDW, які містять Загальноприйняті стандарти аудиту Німеччини (GAAS), оприлюднені Інститутом державних аудиторів у Німеччині.

На сучасному ринку спостерігається зростаючий інтерес до аудиторських консультацій, особливо у сферах корпоративної звітності, соціальної та екологічної відповідальності, податкових питань, фінансового та персонального менеджменту, управлінського консультування та економічних розслідувань [59], захисту інформації, мінімізації ризиків і кібербезпеки [51].

Важливу роль у цій сфері відіграють Міжнародна федерація бухгалтерів (IFAC) [42], Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) [49] та Рада з міжнародних стандартів аудиту та впевненості (IAASB) [48], які активно співпрацюють над удосконаленням стандартів, розвитком професійних навичок бухгалтерів і аудиторів, розширенням їх компетенцій для відповідності сучасним викликам і завданням. Професійні об'єднання та регуляторні органи країн Європейського Союзу відіграють ключову роль. Одним із яскравих прикладів є Європейська бухгалтерська асоціація, яка включає в себе 50 членів з професійних асоціацій у сфері бухгалтерського обліку та аудиту з 35 країн. Ця інформація географічно представлена на рисунку 2.7 [1].

Рис. 2.7. Географічне розташування представників професійних організацій

У таблиці 2.2 подано порівняльну характеристику роботи Аудиторської палати Німеччини та Інституту державних аудиторів.

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика роботи Аудиторської палати Німеччини та Інституту державних аудиторів [53, с. 117]

Критерії оцінки	Професійні організації	
	<i>Аудиторська палата Німеччини</i>	<i>Інститут державних аудиторів</i>
Членство	Обов'язкове	Добровільне
Чисельність учасників	21 237	13 107
Кількість співробітників (штат)	120	120
Рік заснування	1961	1932
Регіональні відділення	6	12
Громадський професійний нагляд або	Так (Федеральне міністерство з питань економіки та енергетики, Наглядова рада аудиторів)	Ні
Кваліфікація та доступ до ринку:		
• початкова освіта	Ні	Так
• іспити	Так	Ні
• схвалення та реєстрація	Так	Ні
• продовження професійного розвитку	Так	Ні
Встановлення стандартів	Так (етичні стандарти)	Так (стандарти аудиту)
Забезпечення якості	Так	Ні
Дисциплінарні заходи	Так	Ні

В Німеччині існують специфічні особливості у сфері професійної діяльності аудиторів, податкових консультантів і бухгалтерів. Аудитори (об'єднуються в такі професійні асоціації, як Інститут державних аудиторів та Аудиторська палата Німеччини. У сфері податкового консультування діють професійні організації, зокрема:

- Федеральна асоціація податкових консультантів;
- Німецька асоціація податкових консультантів;
- Регіональні та федеральні палати податкових консультантів [53].

Досвід Німеччини в області законодавчого регулювання аудиторської діяльності, встановлення громадського та професійного контролю за якістю аудитів, а також вплив та авторитет професійних аудиторських організацій, є вельми цінним для України. Важливим аспектом також є увага до розвитку бренду та репутаційного капіталу серед аудиторів.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи показники доходу в галузі бухгалтерського обліку й аудиту станом на початок 2023 року Німеччина займає лідируючу позицію значно перевищуючи доходи в інших країнах і становить 42,9 млрд грн. Слідом за Німеччиною друге місце займає Франція – дохід її компаній становить вдвічі менше ніж у Німеччині. Близький за значенням Франції є показник доходу в Німеччині. Серед 27 країн ЄС найменшим є дохід Литви, Латвії, Естонії, а їх показники у 200 разів мені ніж у Німеччині. Станом на 2023 рік у Німеччині налічувалося 65335 підприємств бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту, що на 0,7% більше, ніж у 2022 році. Кількість підприємств у сфері бухгалтерського обліку та аудиту в Німеччині зростала в середньому на 0,7% на рік протягом п'яти років з 2018 по 2023 рік.

Аудиторська діяльність регулюється *Wirtschaftsprüferordnung* (Законом про державного бухгалтера (WPO)) прийнятим 24 липня 1961 року та поправками до нього, які окреслюють професійні обов'язки Аудиторської палати Німеччини, створення Аудиторської палати Німеччини та передумови для того, щоб провадити діяльність як аудитор. Закон складається з одинадцяти частин, що врегульовують аудиторську діяльність.

У Німеччині діє ряд професійних організацій, які забезпечують аудиторів необхідною інформацією про практичну діяльність та здійснюють нагляді контроль за її поведінням. Одними найвпливовіших є Аудиторська палата Німеччини та Інституту державних аудиторів.

Розділ 3. Організаційно-методичні особливості аудиторської діяльності

3.1. Сертифікація професії аудитора та аудиторської діяльності

В 2020 році у Німеччині було зареєстровано 16.9 тисяч кваліфікованих фахівців у галузі аудиту, а в області податкового консультування – 87.5 тисяч осіб. Серед податкових консультантів в цей період було 5.2 тисяч нових стажерів. Успішно склали професійний іспит 796 аудиторів та 4.7 тисячі податкових консультантів. Вступ на ринок кваліфікованих спеціалістів у Німеччині передбачає обов'язкову реєстрацію: для аудиторів вона коштує 230 євро і здійснюється через Аудиторську палату Німеччини, а для податкових консультантів у розмірі 200 євро, що акумулює Регіональна палата податкових консультантів [18]. Також необхідні присяга, страхування та визначення професійної адреси. Аудитори повинні мати адресу в країні ЄС, але якщо реєстрація відбувається у третіх країнах, вимоги стають жорсткішими. Податкові консультанти мають більш гнучкі правила: професійну адресу можна зареєструвати за закладом у будь-якій країні з офіційним представництвом або з постійним місцем здійснення діяльності в Німеччині.

При аналізі ринку аудиторських послуг у Німеччині слід відмітити, що розмір гонорару аудиторів визначається кількома факторами: обсягом проведеної аудиторської перевірки, рівнем аудиторського ризику та комплексністю самого аудиту. Окрім цього, на практиці аудитори можуть отримувати додаткову винагороду, яка відома як преміальна комісія, за бренд або репутацію, пов'язану з наданням аудиторських послуг високої якості [17].

Вимоги до професії аудитора є доволі значними у всіх європейських країнах. Такі умови дозволять гарантувати надійність професійного судження, високу кваліфікацію працівника, що загалом створює довіру до аудиторського рішення. У 3.1 подано основні вимоги для отримання кваліфікації аудитора в ряді провідних країн Європи. Таблиця відображає

перелік вимог які існують в ряді країн та вказано обов'язковість їх виконання претендентом на отримання кваліфікації.

Таблиця 3.1

Перелік кваліфікаційних вимог до професії аудитора

Країна	Рік утворення професійної організації	Тільки документ про наявність спеціальної освіти	Тільки спеціальний екзамен	Спеціальна освіта або плюс екзамен	Спеціальна освіта та спеціальний екзамен	Необхідний практичний досвід (років)
Бельгія	1953			X		3
Данія	1912		X (1)			3
Франція	1942		X (2)			3
Німеччина	1931				X	5
Греція	1955				X	11
Італія				X		2
Люксембург					X	3
Нідерланди	1895			X		Формально не існує
Португалія	1977				X	3
Іспанія	1944				X	3

У Німеччині для отримання сертифіката аудитора претендент повинен мати спеціальну освіту та скласти фаховий іспит. Для виконання покладених на неї обов'язків відповідно до завдань щодо затвердження та проведення державної експертизи Аудиторська палата Німеччини створює «Екзаменаційний центр аудиторської експертизи».

Екзаменаційний центр очолює особа, яка повинна мати кваліфікацію для виконання обов'язків судді (керівник екзаменаційного центру). Виконуючи свої завдання, екзаменаційний орган не зв'язаний інструкціями.

Екзаменаційна комісія підтримує роботу комісії з завдань, екзаменаційної комісії та апеляційної комісії.

За запитом екзаменаційна комісія надає обов'язкову інформацію про виконання індивідуальних вимог для допуску до іспиту, звільнення від вступних вимог та зарахування екзаменаційних досягнень. Заяву про допуск

до іспиту необхідно надіслати до екзаменаційної комісії в письмовій або електронній формі.

Акредитація вимагає практичної підготовки, тобто діяльності, достатньої для здійснення професійної діяльності. Кандидати, які мають вищу освіту, повинні надати докази принаймні трьох років роботи на посаді, аудитора, помічника аудитора, бухгалтера. Завершеною освітою є курси вищої освіти, які включають усі галузі знань відповідно до вимог, складений університетський іспит або державний іспит та іспити з окремих галузей знань, для яких видається підтвердження досягнень, відповідають за змістом, формою та обсягом.

Якщо стандартний термін навчання для вищої освіти становить менше восьми семестрів, діяльність продовжується до чотирьох років; жодних дій, крім цього, не потрібно. Діяльність повинна здійснюватися після отримання першого професійно-кваліфікаційного вищого ступеня.

Підтвердження діяльності та аудиторської роботи не вимагається для заявників, які практикували професію податкового радника або присяжного бухгалтера щонайменше 15 років. Також враховується досвід до десяти років професійної діяльності в якості податкового агента або податкового консультанта.

Діяльність в якості аудитора у великих компаніях або діяльність в якості податкового консультанта або в аудиторській асоціації відповідно до розділу 26 Закону про банки в Німеччині або діяльність, пов'язана з аудиторською діяльністю в Палаті громадських бухгалтерів, в Органі аудиторського нагляду або некомерційне об'єднання осіб, повноправними членами яких є професіонали, аудиторські фірми, присяжні аудитори або бухгалтерські фірми або особи чи товариства може бути зараховано і визнано до професійної діяльності згідно з параграфом 1 протягом максимального періоду в один рік. Те саме стосується аудиторів на державній службі, за умови, що вони можуть довести, що проводили незалежні перевірки більших компаній.

Діяльність за кордоном зараховується до діяльності згідно закону, якщо вона здійснювалася з особою, яка має повноваження або призначена експертом-аудитором в іноземній країні, і якщо вимоги щодо сертифікації або призначення в основному відповідають положенням закону.

Заявники, які закінчили університетський курс підготовки, визнаний як вища освіта, можуть бути допущені до іспиту раніше без підтвердження діяльності та екзаменаційної діяльності відповідно до закону.

Заявники можуть бути допущені до складання окремих частин іспиту, якщо вони можуть довести, що вони працювали на відповідних посадах принаймні шість місяців. Федеральне міністерство економіки та енергетики уповноважене виключити окремі сфери перевірки здобутків претендента за необхідності на основі правової постанови, яка не вимагає схвалення Федеральної ради.

Іспит складається перед екзаменаційною комісією. Іспит поділяється на письмовий та усний. Одні й ті ж вимоги повинні пред'являтися до всіх заявників, незалежно від їх професійної кар'єри.

Федеральне міністерство економіки та енергетики регулює законодавчими актами

1. створення екзаменаційної комісії, робочої комісії та комісії заперечень, кожна з яких очолює особа, яка представляє відповідального за економіку чи інший вищий орган державної влади, склад і призначення їх членів;

2. відомості про екзаменаційні завдання, іспит і порядок його проведення, зокрема документи, які додаються до заяви про допуск до іспиту, та напрями іспиту;

3. письмовий та усний іспит, зняття та відсторонення від іспиту, результат іспиту, додатковий іспит, повторний іспит та повідомлення результату іспиту.

Правова постанова не вимагає схвалення Федеральної Ради (Бундесрату). Плата за складання іспиту повинна бути сплачена Палаті

бухгалтерів за всі процедури допуску та іспитів, а також за невдалі процедури заперечень. Палата громадських бухгалтерів може визначати стягнення гонорарів, а також їх розмір і дату сплати. Додаткові деталі регулюються тарифами Аудиторської палати.

Після складання іспиту заявник за заявою призначається аудитором шляхом отримання сертифіката, виданого Аудиторською палатою Німеччини. Відповідальність за отримання несе Аудиторська палата Німеччини. Будь-яка особа, яка була допущена відповідно до здачі іспиту, повинна надати докази загальної трирічної відповідної практичної діяльності, перш ніж бути призначеним.

Окремо працюючі аудитори та аудиторські фірми зобов'язані проходити контроль якості для дозволу проведення обов'язкових аудитів відповідно до Господарського кодексу. Перед проведенням обов'язкового аудиту аудитор або аудиторська фірма зобов'язані повідомити Аудиторську палату про прийняте замовлення на перевірку не пізніше ніж за два тижні. У цьому повідомленні також має бути вказано планові обсяг і тип діяльності, а також про зміни в ході діяльності.

Контроль якості служить для контролю за дотриманням положень щодо забезпечення якості відповідно до правових норм і професійних статутів у цілому та під час виконання окремих замовлень. На основі належного перегляду відібраних екзаменаційних документів контроль якості включає оцінку доцільності та ефективності системи забезпечення якості, зокрема щодо дотримання відповідних правил професійної практики, вимог незалежності, кількості і якості використаних ресурсів і персоналу та розрахована винагорода. Контроль якості здійснюється на основі аналізу ризиків щонайбільше кожні шість років. Якщо особи, які підлягають перевірці, вперше повідомили, що вони хочуть проводити обов'язкові аудити відповідно до розділу 316 Господарського кодексу, контроль якості має відбутися не пізніше трьох років після початку першого такого аудиту.

Рішення про терміни контролю якості та вказівки особам, які підлягають перевірці, приймає Комісія з контролю якості.

Контроль якості здійснюється експертами, зареєстрованими в Аудиторській палаті у власній практиці, або аудиторськими компаніями (аудиторами з контролю якості). Експертні працівники повинні бути зареєстровані за запитом, якщо:

1. вони були призначені на посаду аудитора не менше трьох років і працювали у сфері обов'язкового аудиту;
2. вони пройшли спеціальне навчання з контролю якості;
3. протягом останніх п'яти років щодо них не застосовувались заходи професійного нагляду через порушення професійних обов'язків, що виключає їх придатність як експерта з контролю якості.

Для експертів власної практики реєстрація вимагає, щоб вони були зареєстровані як державні аудитори відповідно до норми закону. Аудиторські фірми мають бути зареєстровані за заявою, якщо принаймні один законний представник або член органу, призначеного для забезпечення законного представництва. Якщо аудиторській компанії доручено здійснювати контроль якості, фахівці, відповідальні за контроль якості, повинні або належати до працівників, або бути акціонерами аудиторської компанії. Якщо експерти, зареєстровані як екзаменатори з контролю якості, які не відповідають вимогам і працюють у своїй власній практиці або в інший спосіб, вони не можуть здійснювати контроль якості у своїй власній практиці.

Реєстрація як екзаменатора з контролю якості повинна бути анульована, якщо вимоги до реєстрації як екзаменатора з контролю якості більше не застосовуються. Його слід скасувати, зокрема, якщо відбувся один з перелічених пунктів:

- ✓ реєстрацію як державного аудитора було видалено;
- ✓ аудитор з контролю якості не брав активної діяльності у сфері обов'язкових аудитів протягом останніх трьох років;

- ✓ до експерта з контролю якості було застосовано неоспорюваний захід професійного нагляду, що виключає його придатність як експерта з контролю якості;
- ✓ екзаменатор з контролю якості не може надати докази будь-якої спеціальної підготовки з контролю якості за останні три роки.

Реєстрація аудиторської фірми, зареєстрованої як аудитор з контролю якості, має бути анульована, якщо вона більше не відповідає діючим вимогам. Професійні члени або аудиторські фірми не можуть виступати в якості аудиторів з контролю якості, якщо існують капітальні, фінансові або особисті зв'язки, зокрема як партнери або співробітники, з професійною або аудиторською фірмою, що перевіряється.

В Німеччині, крім аудиторів, існують інші професії, що надають бухгалтерські послуги. Однією з них є присяжні аудитори, але ця професія вже не приймає нових членів, хоча діючі фахівці продовжують працювати за тими ж правилами, що й аудитори. Також існують сертифіковані бухгалтери, сертифіковані контролери та бухгалтери. Щоб займати ці посади в Німеччині, необхідний відповідний академічний рівень: бакалавр або магістр. Аудиторам потрібний досвід роботи у сфері аудиту – 4 роки для бакалавра та 3 роки для магістра, а також складення відповідного іспиту. Для податкових консультантів, крім диплому бакалавра чи магістра, прийнятним є також закінчення комерційної освіти, але потрібно мати 10 або 7 років досвіду залежно від освіти, 3 роки для бакалаврів, 2 роки для магістрів, та скласти іспит з податкового консультування.

Щодо аудиторів, громадський нагляд ведуть Аудиторська палата Німеччини та Комісія з нагляду за аудиторами. Практична діяльність податкових консультантів контролюються Регіональною палатою для податкових консультантів та Федеральною палатою для податкових консультантів [42].

3.2. Методика аудиту фінансової звітності

Кожна країна має свої унікальні традиції та культурні особливості, які впливають на формування її бухгалтерського обліку. Особливості німецької облікової системи впливають на спосіб формування інформації, властивості її використання і відповідно методику проведення аудиторської перевірки фінансової звітності. У контексті підприємств Німеччини, бухгалтерський облік розділений на зовнішній та внутрішній. Зовнішній облік створює інформацію для зовнішніх сторін, таких як інвестори та кредитори, тоді як внутрішній облік зосереджений на забезпеченні інформацією внутрішніх управлінських структур підприємства [28]. Хоча внутрішній облік часто ототожнюють з управлінським обліком, у Німеччині існує спеціалізована служба контролінгу. Вона відповідає за забезпечення процесу обліку, планування та координацію діяльності компанії для підтримки прийняття обґрунтованих тактичних та стратегічних управлінських рішень. Аудитори проводять перевірку зовнішньої інформації для підтвердження її достовірності та надання зацікавленим користувачам.

Основними напрямками перевірки в Німеччині є:

- перевірка за дорученням акціонерів;
- перевірка законності операцій та господарської діяльності;
- перевірка фінансової звітності після її складання;
- перевірка окремих напрямів фінансово-господарської діяльності;
- превентивна перевірка;
- контрольна перевірка усього бізнесу [37, с. 230].

Організація бухгалтерського обліку у публічних та приватних підприємствах Німеччини регламентується відповідно Комерційного кодексу. В рамках процесу конвергенції, Німецький Торговий кодекс був доповнений новою книгою, яка включає деякі положення Директив ЄС у сфері проведення обліку й аудиту. Адаптація обліку й аудиту до сучасних умов відбувається як на міжнародному, так і на національному рівнях

завдяки професійним організаціям, що регулюють діяльність та отримали від держави повноваження формувати облікові стандарти, правила та нормативи, а також розробляти та модифікувати стандарти обліку [33]. В Німеччині роль національних регуляторів бухгалтерського обліку виконують Рада зі стандартів бухгалтерського обліку, Інститут державних аудиторів і Аудиторська палата Німеччини.

Стандартизація та конвергенція в області бухгалтерського обліку та звітності в Німеччині відкриває значні можливості для вирішення методологічних питань не лише за допомогою державних органів, але й через втручання приватних агенцій. Пасько О., досліджуючи регуляторів обліку в Німеччині, підкреслює, що в німецькій моделі управління залучається приватна експертиза у сфері регулювання обліку за допомогою делегування повноважень від державних органів до приватних суб'єктів [45].

Теоретичні та методологічні аспекти, а також організаційні елементи обліково-аналітичного забезпечення у процесі управління підприємствами базуються на ключових принципах бухгалтерського обліку та фінансової звітності. При проведенні аудиторської перевірки аудитор обов'язково враховує дотримання основних облікових принципів, а саме точність, повноту, незалежність, дотримання балансової вартості, методів нарахування, обачності та визнання доходів [6]. Ці принципи орієнтовані на створення об'єктивної, відповідної інформації у фінансовій звітності, яка відповідає німецьким стандартам бухгалтерського обліку.

Аудитор при проведенні перевірки враховує дотримання бізнес-структурою норм визначених в законодавчих документах. Німеччина слідує німецьким GAAP або Міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ). МСФЗ є обов'язковими для іноземних компаній, що входять до списку, та всіх національних публічних компаній. Крім того, для податкових цілей деякі компанії користуються Податковим кодексом Німеччини.

Залежно від розміру та організаційно-правової форми, звітність для різних типів компаній варіюється. Більші компанії мають більш деталізовані

вимоги до звітності порівняно з меншими. Всі компанії в Німеччині зобов'язані вести облік та готувати фінансові звіти таким чином, щоб можна було отримати достовірне уявлення про їхню діяльність, і щоб ці звіти точно відображали фінансове становище компанії. Вимоги до звітності залежать від юридичної структури та розміру компанії, який може варіюватися від мікропідприємства до малого, середнього чи великого бізнесу.

У Німеччині баланс та звіт про прибутки і збитки є обов'язковими для всіх підприємств, незалежно від їх розмірів, форми власності чи обсягів діяльності. Структура і формат балансу варіюються залежно від розміру компанії; малі підприємства можуть використовувати спрощену форму балансу з меншою кількістю статей, тоді як більші компанії повинні включати всі необхідні статті [26]. У таблиці 3.2 подано інформацію про склад фінансової звітності різних за розміром німецьких компаній.

Таблиця 3.2

Перелік фінансових звітів різних за розміром компаній Німеччини

Класифікація бізнес-компанії	Вид Балансу	Звіт про прибутки та збитки	Пояснення балансу	Звіт про управління
Мікропідприємства	Значно спрощений	так	-	-
Малі підприємства	Спрощений	так	так	-
Середні підприємства	Спрощений	так	так	так
Великі підприємства	Повний	так	так	так

Стосовно інших форм фінансової звітності, які використовуються великими компаніями, то вони мають багато спільного з тими, що застосовуються в Україні, як за структурою, так і за змістом.

У процесі аудиту в Німеччині можна виявити особливості, які відрізняються від практик інших країн. Зокрема, у Німеччині аудитори часто фокусуються на глибокому аналізі окремих пунктів фінансової звітності, у той час як у багатьох інших державах більше уваги приділяється перевірці ефективності систем внутрішнього контролю клієнтів, як зазначає

Д. Саймон [17]. Важливо також відзначити, що Німеччина відома високим рівнем прозорості та детальності у фінансовій звітності, що робить її однією з провідних у цьому аспекті на світовій арені.

У Німеччині система Плану рахунків обліку має давню історію законодавчого регулювання та була обов'язковою для всіх видів організацій. Нині для підприємств різних секторів економіки, а саме промисловість та аграрний сектор, існують спеціалізовані плани рахунків. Ці плани можна адаптувати до конкретних інформаційних потреб та рівня технологічного оснащення підприємства. Як зазначає Малишкін О. І., у німецькому плані рахунків акцент робиться на «доходно-витратному механізмі» та на особливу увагу бухгалтерів та менеджерів до витрат згідно з принципом «облік-аналіз-управління» [40]. Окрім цього, серед відмінностей німецького плану від українського можна виділити наявність класів, таких як клас 0 «Нематеріальні та матеріальні вкладення», клас 1 «Фінансові вкладення» та клас 8 «Результати діяльності».

Проведення аудиторської діяльності повинно відбуватись враховуючи діючу облікову модель. Такий підхід дозволяє врахувати національні характеристики, зрозуміти тенденції розвитку господарської діяльності на основі ринкових особливостей, сформулювати інформацію про вплив органів регулювання, перевірити відповідність чинному законодавству держави та прослідкувати правильність звітування до контролюючих органів.

Аудит річної фінансової звітності в Німеччині, особливо для великих та середніх підприємств, є обов'язковою процедурою, яка вимагає залучення незалежних зовнішніх аудиторів. Аудитори, оцінюючи звітність, повинні керуватися міжнародними стандартами аудиту, згідно з вимогами пункту 3 статті 26 Директиви 2006/43/ЄС, яку затвердила Європейська Комісія. У випадку виявлення невідповідностей або сумнівів щодо звітності, аудитор має право висловити свої застереження у формі об'єктивного письмового звіту. Якщо ж аудиторська перевірка не виявила жодних суттєвих проблем,

то видається аудиторський висновок, що підтверджує достовірність фінансової звітності.

Що стосується термінів складання та подання фінансової звітності, то вони можуть варіюватися в залежності від юридичної форми підприємства та його розміру, а також від конкретних вимог, що діють в Німеччині.

На рисунку 3.2 подана інформація про джерела інформації фінансової звітності на основі виокремлення структури облікової системи підприємств Німеччини з виокремленням акумульованої і згрупованої інформації в системі обліку. Також подано основні звітні форми у взаємозв'язку з джерелами інформації. Окремо представлено організаційні аспекти в представленнях регуляторів облікових систем, нормативно-правового регулювання, видами обліку, формами внутрішнього й зовнішнього звітування.

Вітчизняні науковці М. Р. Лучко та І Д. Бенько зазначають, що німецькі технології передбачають три напрями дослідження балансу, а саме здійснення:

- ✓ юридичного аналізу на основі ревізійних дій;
- ✓ економічного аналізу;
- ✓ розширення інформації про об'єкт дослідження серед акціонерів [38, с. 226].

Першої звітною формою яка проходить аудиторську перевірку є Звіт про прибутки та збитки. Для підготовки звіту про прибутки та збитки використовуються два методи: загальних витрат та прямих витрат. Цей звіт не включає розділ про сукупний дохід, на відміну від міжнародних стандартів фінансової звітності. Основною метою звіту про прибутки та збитки є визначення фінансових результатів діяльності компанії, а також він служить основою для розрахунку податків на прибуток. Важливо відзначити, що прибуток німецьких компаній обкладається корпоративним податком за єдиною ставкою 15% і додатково солідарним податком у розмірі 5,5% від суми корпоративного податку.

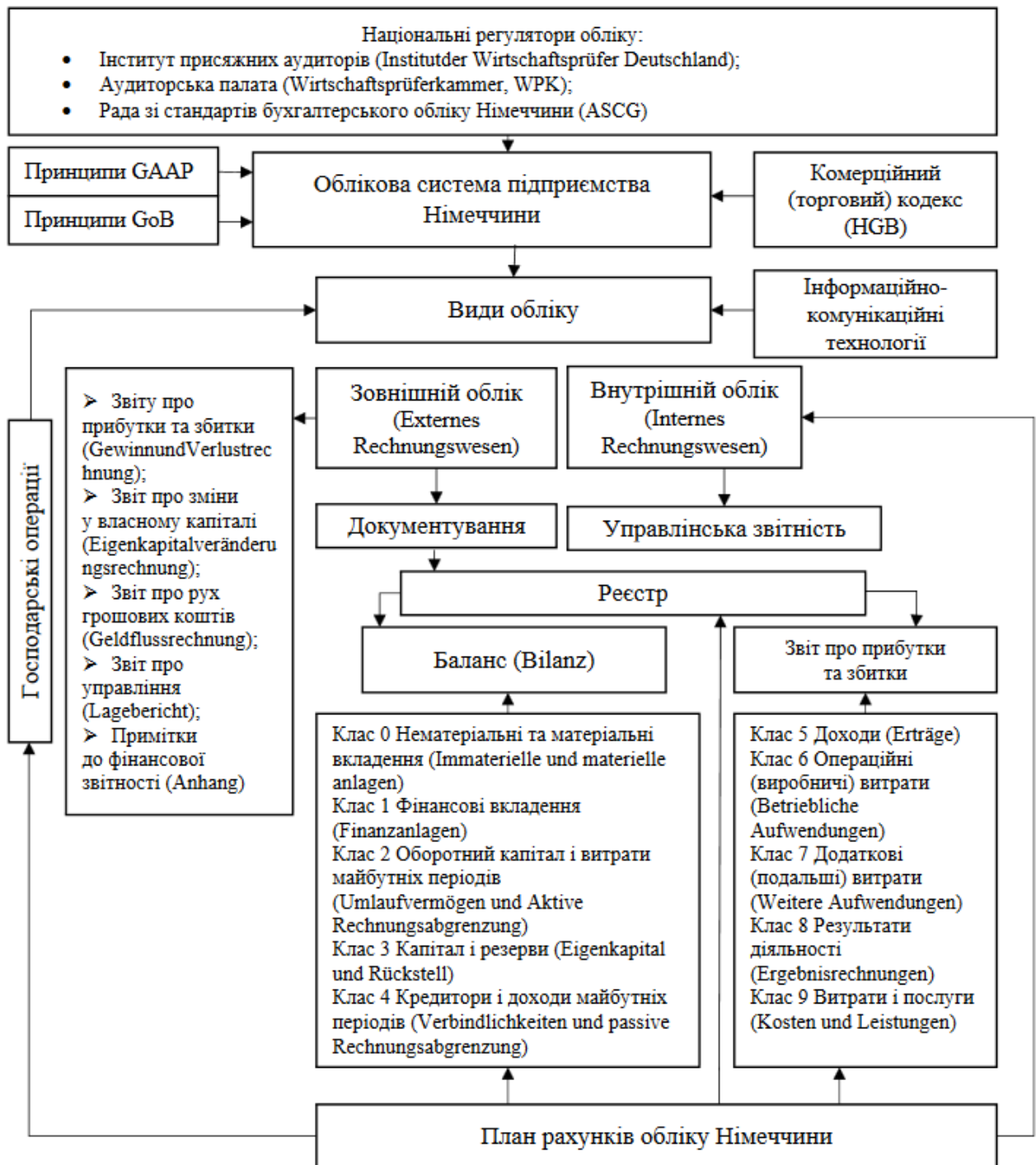

Рис. 3.1. Джерела інформації для проведення аудиту фінансової звітності підприємств Німеччини [33, с. 17]

Окремим вагомим напрямом аудиторської перевірки є дослідження корпоративного податку. Для обчислення корпоративного податку використовується календарний рік як податковий період. Однак податкові звіти подаються відповідно до фінансового року компанії, який не має перевищувати 12 місяців з дати завершення відповідного календарного року.

Зазвичай кінцевою датою для подання податкових декларацій – 31 липня наступного року після звітного.

Важливу частину у аудиторських дослідженнях займає вивчення ПДВ. Компанії, чий оборот за оподаткуванням становить 17 500 євро або менше у попередньому календарному році та який передбачається не перевищувати 50 000 євро у поточному році, мають можливість скористатися спеціальною схемою для малого бізнесу, що звільняє від сплати ПДВ. Попередній звіт про ПДВ подається щомісяця, якщо податкове зобов'язання за минулий рік перевищувало 7500 євро, або ж квартално до 10-го числа місяця, що слідує за звітним періодом. Сплата ПДВ також має відбуватися до цієї ж дати. Річну декларацію з ПДВ необхідно подавати всім платникам податку. Додатково, компанії, що здійснюють купівлю чи продаж товарів та послуг компаніям у інших країнах ЄС, мають обов'язок реєстрації в системах INTRASTAT та VIES та надання інформації податковій службі у встановленому порядку.

Іншим вагомим напрямом німецьких аудиторських компаній є аудит консолідованої звітності. Підприємствам необхідно провести аудит консолідованої фінансової звітності та звіту керівництва групи компаній, оскільки без цього вони не можуть бути офіційно прийняті. Материнська компанія може отримати відмову від обов'язку складання консолідованої фінансової звітності за умови виконання хоча б двох з наступних трьох критеріїв на дату закінчення річної фінансової звітності та на дату, що передує їй: Сумарні активи материнської та дочірніх компаній, що входять до консолідованої звітності, не повинні перевищувати 24 мільйони євро. Загальний обсяг продажів материнської та дочірніх компаній, включених до звітності, за 12 місяців до звітної дати не повинні перевищувати 48 мільйонів євро.

Середньоспискова чисельність працівників материнської компанії та дочірніх підприємств, включених у звіт, не перевищує 250 осіб протягом року, що передує звітній даті. Орім того, на дату закінчення консолідованої фінансової звітності мають бути виконані принаймні два з наступних

критеріїв: загальний баланс не перевищує 20 мільйонів євро; обсяг продажів за 12 місяців до звітної дати не перевищує 40 мільйонів євро.

Аудит в Німеччині у сьогоденні проходить розвиток та вдосконалення відповідно до нових вимог часу, адже діджиталізація інформації проникає у всі сфери економічного та соціального життя. Основними напрямками вдосконалення аудиторської перевірки є застосування хмарних технологій, електронний обмін даними, ведення роботи в режимі реального часу з синхронізацією та доступом до ряду корпоративних пристроїв, аналіз великих даних. У Німеччині, особливо в рамках аудиту великих корпорацій, активно використовуються хмарні рішення, які дозволяють зберігання та ефективну обробку об'ємних облікових даних у хмарі, здійснення віддаленого керування базами даних та автоматичне оновлення програмного забезпечення. С. Я. Король і А. О. Ключко виокремлюють три напрями застосування хмарних технологій, а саме використання програмного забезпечення, застосування інфраструктурних рішень та використання спеціальних платформ [34]. Вважається, що кожен з цих підходів до використання хмарних технологій пропонує унікальні технічні переваги та відкриває шляхи для оновлення процесів аудиту в бізнес-структурах Німеччини.

Висновки до розділу 3

Аудиторська діяльність в Європейських країнах регламентується строгими законодавчими нормами, а для здобуття професії аудитора необхідно виконати ряд організаційних та наукових норм. У ряді країн, таких як Данія та Франція для отримання сертифікату необхідний тільки спеціальний екзамен. У Бельгії, Італії та Нідерландах – потрібна спеціальна освіта або спеціальний екзамен. У Німеччині, Греції, Люксембурзі, Португалії та Іспанії умови є найбільш жорсткими – необхідні спеціальна освіта та успішне складання спеціального іспиту. Окрім цього претендент повинен мати стаж практичної діяльності, що в кожній країні теж варіюється. Щонайменше три роки є необхідними у Іспанії, Португалії, Люксембурзі, Франції, Данії та Бельгії. Найбільший стаж є необхідним у Греції – 11 років.

Проведення аудиторської перевірки фінансової звітності в Німеччині варіюється в залежності від розмірів підприємств, що досліджується, адже кожен вид підприємств має властивий перелік звітності. Виходячи з цього аудитор розробляє програму перевірки та адаптує до обсягів отриманої роботи. У Німеччині баланс та звіт про прибутки і збитки є обов'язковими для всіх підприємств, незалежно від їх розмірів, форми власності чи обсягів діяльності. Структура і формат балансу варіюються залежно від розміру компанії; малі підприємства можуть використовувати спрощену форму балансу з меншою кількістю статей, тоді як більші компанії повинні включати всі необхідні статті. Аудит річної фінансової звітності в Німеччині, особливо для великих та середніх підприємств, є обов'язковою процедурою, яка вимагає залучення незалежних зовнішніх аудиторів.

Висновки

Дослідивши особливості організації та методики аудиторської діяльності в Європейському Союзі на прикладі Німеччини можна сформулювати ряд висновків:

1. Зародження аудиторської діяльності відбулося ще до нашої ери, коли приблизно 5 тисяч років тому проводили перші інвентаризації майна незалежними контролерами та було представлено професію незалежного аудитора. Аудиторська діяльність розвивалась разом з економічною системою, як відповідь на запити суспільства стосовно інформації. Особливо стрімкого розвитку аудиторська діяльність зазнала в XIX столітті, створивши прототипи сучасної методики аудиторської діяльності. На початку та в середині XX століття в європейських країнах були ухвалені ряд законів про аудиторську діяльність, які діють до сьогодні з незначними поправками.
2. Європейський ринок аудиторських послуг представлений великою кількістю аудиторських фірм. В історії європейського аудиту, першим значним нормативним актом, який займався встановленням правил аудиторської діяльності, стала Восьма Директива Ради Європейського Співтовариства від 1984 року. Цей документ задавав основи для призначення аудиторів, які мали право виконувати обов'язкові перевірки фінансової звітності у державах ЄС, включно з нормами професійної етики та державної реєстрації аудиторських осіб.
3. Станом на початок 2023 року галузь бухгалтерського обліку, документоведення та аудиту в Німеччині посідає перше місце серед країн ЄС і оцінюється у розмірі 42,9 мільярда євро. Слідом за нею в рейтингу знаходиться Франція, проте доходи її облікових та аудиторських компаній менші від Німеччини більше як вдвічі. Італія знаходиться на третій позиції, її дохід досліджуваної галузі становить приблизно на рівні з Францією 17,4 млрд євро. Ця галузь включає

діяльність аудиторів або аудиторських компаній, сертифікованих аудиторів відокремлено або в складі аудиторських компаній, податкових агентів, податкових консультантів і надавачів бухгалтерських послуг. Аудитори надають ряд послуг а саме податкові консультації, бухгалтерські послуги, аудит та пов'язані з ним послуги, інші консультаційні послуги.

4. Країни-члени Європейського Союзу були зобов'язані до 17 червня 2016 року реалізувати європейський пакет реформ аудиту у своє національне законодавство, що включає Директиву 2014/56/EU щодо обов'язкового аудиту річної звітності та консолідованої звітності. Проте, за випуск відповідних стандартів до цього часу відповідає Institut der Wirtschaftsprüfer. Основним нормативним документом є Закон про державного бухгалтера (WPO) прийнятий 24 липня 1961 року та з поправками до нього, які окреслюють професійні обов'язки Аудиторської палати Німеччини, створення Аудиторської палати Німеччини та передумови для того, щоб провадити діяльність як аудитор. Цей закон складається з одинадцяти розділів та підрозділів, які розкривають особливості аудиторської діяльності, алгоритм отримання права провадити аудиторську діяльність як фізична та юридична особа, вирішення спірних питань та права та обов'язки кожної з сторін.
5. Основною професійною організацією в Німеччині є аудиторська палата, яка діє під юридичним наглядом Федерального міністерства економіки та енергетики та несе особливу відповідальність за ліцензування аудиторів та аудиторських фірм; анулювання ліцензій; реєстрація бухгалтерів та аудиторських фірм; проведення іспитів на звання аудитора; встановлення етичних вимог; встановлення вимог до постійного професійного розвитку; проведення перевірок із забезпечення якості аудиту компаній, що становлять суспільний інтерес та не становлять суспільний інтерес. Іншою професійною

організацією є Інститут державних аудиторів Німеччини, членство в якій є добровільною. За цією організацією не здійснюється громадський нагляд а кількість членів на третину менше ніж у Аудиторській палаті.

6. Для отримання професії аудитор в європейському законодавстві існує ряд вимог, а саме спеціальна освіта, складання спеціального іспиту, практичний досвід та постійне вдосконалення знань. У Німеччині для отримання сертифіката аудитора претендент повинен мати спеціальну освіту та скласти фаховий іспит. Для виконання покладених на неї обов'язків відповідно до завдань щодо затвердження та проведення державної експертизи Аудиторська палата Німеччини створює «Екзаменаційний центр аудиторської експертизи».
7. Проведення аудиторської перевірки фінансової звітності має ряд особливостей зумовлених нормами законодавства, переліком фінансових звітів та їх складом і структурою. В залежності від поділу компаній на великі, мікропідприємства, середні і малі склад звітності є змінним, що створює додаткові вимоги до методики проведення аудиторського дослідження. Відповідно до вимог часу аудит в Німеччині вдосконалюється а саме відбувається застосування хмарних технологій, електронний обмін даними, ведення роботи в режимі реального часу з синхронізацією та доступом до ряду корпоративних пристроїв, аналіз великих даних.

Список використаних джерел

1. Accountancy Europe. Огляд сфери діяльності. URL: <https://www.accountancyeurope.eu/about-us>.
2. Accounting, Bookkeeping & Auditing Industry Statistics 2009–2028. URL: <https://www.ibisworld.com/germany/industry-statistics/accounting-bookkeeping-auditing/952/>
3. Audit: local and global aspects: collective monograph / scientific editorship by Doctor of Economic Sciences, Professor Mykhailo Luchko and Doctor Stanislaw Szmitka. Ternopil: WUNU, 2023. 192 p.
4. Cameran M., Campa D. Comments by the European Accounting Association on the International Accounting Education Standards Board Consultation Paper ‘Meeting Future Expectations of Professional Competence: A Consultation on the IAESB’s Future Strategy and Priorities’. Accounting in Europe. 2016. 13:2, p. 295-303.
5. Competitiveness and innovation : current trends in business management : collective monograph / scientific editorship M. Luchko and St. Szmitka. - Ternopil : WUNU, 2021. 228 p.
6. Chereshtnyuk O. Rippa S., Sachenko A., Rippa M., Sachenko O., Lendyuk T. Neurogenetic tools for fintech. CEUR Workshop Proceedings, 2021, 2917, pp. 841–850
7. Deutsche Börse Xetra. URL: <https://www.xetra.com/xetra-en/>
8. Hallas N. Who Audits Public Companies – Germany 2020. Audit Analytics. October 21, 2021. URL: <https://blog.auditanalytics.com/who-audits-public-companies-germany-2020>.
9. Institut der Wirtschaftsprüfer in Deutschland e.V. – IDW. URL: <https://www.idw.de/idw/ueber-uns/Kurzportrait>.
10. Institut Österreichischer Wirtschaftsprüfer. URL: http://www.iwp.or.at/fileadmin/user_upload/dokumente/wpinfo_broschuere_englisch.pdf

11. Intergovernmental Working Group of Experts on International Standards of Accounting and Reporting – ISAR. Огляд діяльності. URL: <https://isar.unctad.org/about>.
12. ISSAI 100. Fundamental Principles of Public Sector Auditing / INTOSAI Professional Standards Committee: Adopted by XXI INCOSAI 2013, Beijing, China. 16 p. URL: http://www.issai.org/media/69909/issai_100-english.pdf
13. Lopez-Arceiz F., Bellostas A., Moneva J. Accounting Standards for European Nonprofits. Reasons and Barriers for a Harmonisation Process. *Accounting in Europe*. 2021. 18:1; p. 43-74.
14. Luchko M., Szmitka S., Jedrzejczyk L. Manager's innovativeness as the basic for enterprise development. *Journal of European Economy*, 2022. Vol. 20. № 4 (79). Pp. 632-647
15. Nurgaliyeva N. Professional organizations of accountants and their role. *Bulletin of KEU: Economy, Philosophy, Pedagogics, Jurisprudence*. 2019. URL: <https://articlekz.com/en/article/27629>.
16. Oehm M., Schrick L. The impact of the FISG for auditors in Germany. *Global Litigation News. Auditors' Liability*. September 6, 2021. URL: <https://globallitigationnews.bakermckenzie.com/2021/09/06/the-impact-of-the-fisg-for-auditors-in-germany>.
17. Simon D. T. The Market For Audit Services In Germany. *The Journal of Applied Business Research*. 2005. Vol. 21. No 3. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6j3EZDxajEcJ:https://clutejournals.com/index.php/JABR/article/download/1464/1444+&cd=10&hl=uk&ct=clnk&gl=ua&client=opera>.
18. Structure and organisation of the profession – key features – Germany, 2020 update. URL: <https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/Overview-of-the-professionin-Germany.pdf>.
19. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

20. Trentmann N. German Auditors Fear New Law Would Bolster Big Four Firms. The Wall Street Journal. May 26, 2021. URL: <https://www.wsj.com/articles/germanauditors-fear-new-law-would-bolster-big-four-firms-11622030400>.
21. Who Audits Public Companies – Germany 2021. URL: <https://blog.auditanalytics.com/who-audits-public-companies-germany-2021/>
22. Wirtschaftsprüferkammer – WPK. URL: <https://www.wpk.de/wpk/organisation>.
23. Wirtschaftsprüferordnung: Закон Німеччини від 05.11.1975 № BGBl. I S. 2803 з поправками від 19.06.2023 URL: <https://dejure.org/gesetze/WPO>
24. Аудиторська діяльність: особливості діяльності аудиторів в Україні та можливість залучення зарубіжного досвіду. Науковий блог : URL <http://naub.oa.edu.ua/2012/audytorskadiyalnistosoblyvosti-diyalnosti-audytoriv-v-ukrajini-ta-mozhlyvist-zaluchennya-zarubizhnoho-dosvidu/>
25. Гавриловський О. С., Гавриловська Л. М. Регулювання аудиту в країнах ЄС та перспективи його розвитку. Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. 2017. Вип. 15. Ч. 1. С. 68-71.
26. Гоголь Т. А., Личкун Ю. К. Особливості складання фінансової звітності в Німеччині. Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : VI Міжнародна науково-практична конференція. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка». 2020. 128 с. С. 7–9.
27. Голов С. Генезис управлінського обліку. Бухгалтерський облік і аудит. 2017. № 7–8. С. 2–24
28. Голов С. Ф. Регулювання бухгалтерського обліку і аудиту в ЄС та виклики для України. Бухгалтерський облік і аудит. 2014. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2014_10_2.
29. Директива 2006/43/ЄС (зі змінами) від 17.05.2006 р. № 2006/43/ЄС. Офіційний журнал Європейського Союзу. 2006. L 112. 32 с.

- 30.Директива 2012/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. Офіційний журнал Європейського Союзу. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/30/oj>
- 31.Директива 2014/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р., що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС. Офіційний журнал Європейського Союзу. 2014. L 158/1. 30 с.
- 32.Дорош Н. Формування органів суспільного нагляду за аудиторською діяльністю в країнах ЄС. Трансформаційні перетворення обліково-аналітичного забезпечення управління в умовах євроінтеграційних процесів: IV Міжнар. наук.-практ. конф. (25 листоп. 2016 р.). Київ: КНЕУ, 2016. С. 370-373.
- 33.Кирильєва Л. О., Наумова Т. А., Акімова Н. С. Організаційні аспекти обліку та звітності підприємств Німеччини в умовах конвергенції. Підприємництво і торгівля. 2023. № 36. С. 12-18
- 34.Король С. Я., Клочко А. О. Цифрові технології в обліку й аудиті. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2020. № 1. С. 170–176.
- 35.Костюченко В. М., Тарабан Н. Г. Конвергенція бухгалтерського обліку і фінансової звітності Німеччини відповідно до МСФЗ. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 19. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/192.pdf.
- 36.Лазурко М. І., Завербний А. С. Розвиток консалтингової діяльності в Європі: проблеми, перспективи та досвід для України. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2021. № 2 (6). С. 204-212.
- 37.Лучко М. Р., Бенько І. Д. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 370 с.
- 38.Лучко М. Р., Бенько І. Д. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2016. 360 с.

- 39.Малишкін О. І. Плани рахунків підприємств європейських країн у контексті міжнародних стандартів і євроінтеграції. Водний транспорт. 2017. Вип. 1. С. 61–68.
- 40.Малишкін О. І., Безверхий К. В., Ковова І. С., Семенова С. М., Шуляренко С. М., Карєв В. П. Гармонізація бухгалтерського обліку та оподаткування на підприємствах України в контексті нормативів ЄС: монографія; за наук. ред. О. І. Малишкіна. Київ: ВД «АртЕк», ДУІТ, 2018. 418 с.
- 41.Михайленко О. Г. Зарубіжний досвід формування системи контролю якості аудиторських послуг. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2011. Вип. 20(2). С. 180-186.
- 42.Міжнародна федерація бухгалтерів: International Federation of Accountants (IFAC). URL: <https://www.ifac.org/knowledge-gateway>.
- 43.Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Київ : «Видавництво Фенікс», 2014. 997 с.
- 44.Пантелєєв В.П. Узагальнення інформації з регулювання, організації та методики аудиту в країнах ЄС. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр. 2019. № 4. С. 39-65.
- 45.Пасько О. Багаторівневе врядування в регулюванні обліку в Німеччині: структура та діяльність КСБО Німеччини. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації : міжнар. зб. наук. пр. 2016. Вип. 2. С. 44–55.
- 46.Петрик О. А., Сенченко М. Т. Аудит у зарубіжних країнах. К.: КНЕУ, 2005. 168 с
- 47.Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність. Закон України від 21 грудня 2017 року № 2258-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 9. ст. 50.

48. Рада з міжнародних стандартів аудиту та впевненості. The International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). URL: <https://www.iaasb.org/about-iaasb>.
49. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. The International Accounting Standards Board (IASB). URL: <https://www.ifrs.org/about-us/who-we-are>.
50. Рудницький В.С., Рудницька О.В. Передумови раціональної організації процесу внутрішнього аудиту та його принципи. Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Видавництво Львівської політехніки, 2019. Р. 178-179.
51. Семенова С. М., Шаповалова А. П. Професійні організації з обліку і аудиту в Європі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2021. № 5. С. 77-89.
52. Семенова С. М., Шпирко О. М. Облікова політика малих підприємств в Україні та Німеччині. Зб. наук. праць Держ. ун-ту інфраструктури та технологій. Серія «Економіка і управління». 2019. Вип. 46. С. 95-108.
53. Семенова С., Шпирко О., Зябченкова А. Ринок аудиторських послуг ФРН. . Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2023. № 1. С. 108-126
54. Сисоева І. М. Особливості аудиту облікової політики підприємств. Галицький економічний вісник. 2007. Вип. 4 (15). С. 188–192.
55. Сисоева І. М. Особливості аудиту у країнах Європейського Союзу. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 3. С. 26-31
56. Скаско О. І. Організація системи аудиту в європейських країнах. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. URL: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/28851/25843>
57. Слюсаренко В. Є. Аудит: сучасний стан та перспективи розвитку на Україні. Монографія. Ужгород; «УЖНУ». 2014. 200 с.

58. Чічань М. В. Історичний розвиток аудиту та його характеристика.
URL: [http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010 /Economics/62026.doc.htm](http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62026.doc.htm)
59. Які послуги надають аудиторські фірми в Німеччині. Професійні новини. Палата аудиторів і бухгалтерів України. (ПАБУ). URL: <https://www.pabu.com.ua/ua/mediacentr-3/profesiini-novyny/2010-yaki-poslughynadaiut-audytorski-firmy-v-nimechchyni>.